

Centar za demokratiju i ljudska prava
Odjeljenje za empirijska istraživanja

INDEKS DEMOKRATIJE CRNA GORA 2012.

Podgorica, decembar 2012.

Projekat je realizovan u saradnji sa
CES-om i KAS-om

Projekat:

**INDEKS DEMOKRATIJE
CRNA GORA 2012.**

Autori projekta:

Koordinator projekta

Prof. dr Miloš Bešić – Glavni metodolog i analitičar projekta

Eksperti

mr Nenad Koprivica – Rukovodilac projekta

Dženita Brčvak – Istraživačica

Saradnici

Maja Ćorović – Saradnica na projektu

Štampa

Studio Mouse Podgorica

Tiraž

300 primjeraka

www.cedem.me

Ovo je zajednička publikacija Centra za evropske studije, Fondacije Konrad Adenauer i Centra za demokratiju i ljudska prava. Ova publikacija se finansira iz sredstava Evropskog parlamenta. Centar za evropske studije, Fondacija Konrad Adenauer, Centar za demokratiju i ljudska prava i Evropski parlament nisu odgovorni za činjenice ili mišljenja iznesene u ovoj publikaciji, ili bilo kakvu kasniju upotrebu informacija koje su u njoj sadržane. Isključiva odgovornost leži na autorima publikacije.

Sadržaj

UVOD	5
KONCEPTUALNI OKVIR I METODOLOŠKA PLATFORMA	7
1. DEMOKRATIČNOST POLITIČKIH PROCESA	12
1.1 Kontrola i zakonitost vlasti	12
1.2 Transparentnost (javnost) vlasti	14
1.3. Odgovornost i smjenjivost vlasti	16
1.4. Profesionalizam u radu organa vlasti	18
1.5. Sumarni pokazatelji područja demokratičnosti političkih procesa	21
2. VLADAVINA PRAVA I ZAKONA	23
2.1. Jednakost pred zakonom	24
2.2. Dostupnost pravne zaštite	26
2.3. Autonomija sudstva	28
2.4. Efikasnost i profesionalnost sudstva	29
2.5. Kontrola i transparentnost rada pravosuđa	31
2.6. Sumarni pokazatelji područja vladavine prava i zakona	33
3. EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA	35
3.1. Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu	36
3.2. Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća	39
3.3. Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca	41
3.4. Sumarni pokazatelji područja ekonomskih sloboda i ekonomske participacije	43
4. OBRAZOVANJE	45
4.1. Otvorenost i participacija u obrazovanju	46
4.2. Autonomija i efikasnost obrazovanja	48
4.3. Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja	50
4.4. Pluralizam u obrazovanju	52
4.5. Uticaj i djelotvornost rasprave o obrazovanju	54
4.6. Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju	56
4.7 Sumarni pokazatelji za područje obrazovanja	58
5. MEDIJI	60
5.1. Autonomija i nezavisnost medija	63

5.2. Profesionalnost medija.....	65
5.3. Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija.....	66
5.4. Otvorenost medija	68
5.5. Sumarni pokazatelji za područje medija	70
6. NACIONALNE I VJERSKE MANJINE	71
6.1. Formalno-pravna zaštita manjina.....	73
6.2. Diskriminacija manjina	75
6.3. Postojanje mehanizma zaštite manjina	77
6.4. Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja	78
6.5. Sumarni pokazatelji za položaj nacionalnih i vjerskih manjina.....	80
7. POLOŽAJ ŽENA.....	82
8. POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM.....	84
9. INDEKS DEMOKRATIJE – SUMARNI PREGLED.....	86

UVOD

Indeks demokratije jeste projekat koji je CEDEM prvi put realizovao 2006. godine. Nakon toga, s obzirom na to da je ideja bila da realizujemo longitudinalno istraživanje, projekat je realizovan sukcesivno 2007, 2008. i 2009. godine. Nažalost, iz objektivnih razloga, projekat nije mogao biti realizovan naredne dvije godine. Dakle, posle dvije godine pauze, u saradnji sa Konrad Adenauer fondacijom i Centrom za evropske studije iz Brisela, tekuće 2012. godine realizovali smo ponovo, po identičnoj metodologiji, mjerenje stanja demokratije u crnogorskom društvu.

Najprije, kada je riječ o socijalno-političkom kontekstu, važno je imati na umu da su se u posljednjih tri godine, za koje nemamo podatke, dešavali određeni društveni i politički procesi koji svakako jesu relevantni za dobijene rezultate. No, kako su važni oni procesi koji su se dešavali, treba imati u vidu i one stvari koje se nisu dešavale. Ovdje najprije mislimo na to da je Crna Gora i dalje ostala država u kojoj se vlast još uvijek nije promijenila ni nakon 22 godine od pada socijalizma i početka procesa društvene tranzicije. Jednako, kao što se vlast nije mijenjala, nisu se mijenjali ni akteri na opozicionoj političkoj sceni, što je dovelo do jedne vrste cementiranja biračkog tijela na političkom tržištu. Na ovaj način, jedna vrsta političkog konzervativizma je nesumnjiva, i sigurno je da to utiče na nedostatak kapaciteta za promjenama u nekim važnim aspektima društvenog života, naročito onih koji su usko povezani sa politikom i političkim djelovanjem vladajućih elita. Ono što je važno imati u vidu, jeste činjenica da ni nakon šest godina nezavisnosti nisu nestale ključne podjele u društvu (social cleavages), koje u jako dugom periodu određuju ukupnu društvenu dinamiku. Ovdje svakako mislimo na podjelu koja je na referendumu 2006. postala eksplicitna, a to je podjela na prosrpski i autentično crnogorski blok. Osim političke, ova podjela ima i širu društvenu i ekonomsku dimenziju, a naročito je odgovorna za političke napetosti, dominaciju jedne (procrnogorske) političke elite, te probleme koji proističu na najširem socijalnom planu i na planu međunarodnih odnosa. U ovoj konstelaciji, u političkom i društvenom životu, dominantna su i dva politička diskursa koji dosljedno prate ključnu podjelu u društvu. Jedan diskurs je dominantno vezan za

interese vladajuće klase i on se kreće od proevropskog stava do kritike prosrpskih elemenata u društvu. Drugi je usmjeren protiv vlasti, i ovaj diskurs implicitno brani pozicije prosrpskog biračkog tijela, a eksplicitno kao ključne koncepte koristi korupciju i kriminal u strukturama vlasti. Glavna snaga prvog jeste činjenica da se vlast nije mijenjala od pada socijalizma do danas, što omogućava kontinuitet i reprodukciju vladajuće strukture, a glavna snaga drugog je dugovječnost vlasti koja očito da ima problema sa koruptivnim ponašanjem. Glavna slabost prvog jeste nedostatak kapaciteta za integracijom čitavog društva na građanskoj platformi, a glavni nedostatak drugog jeste loš politički lideršip i nesposobnost da se opozicione strukture nametnu kao ozbiljna alternativa vlasti.

No, kao što smo rekli, osim stvari koje se nisu dešavale, u prethodnom periodu bilo je i određenih promjena. Prva, i ključna, jeste da je Crna Gora napredovala u procesu evropskih integracija, a u danima u kojima pišemo ovaj Izvještaj, Crna Gora je dobila datum početka pregovora za pristupanje EU, što je posljednja stepenica pred samo članstvo u EU. Iskreno, iako članstvo u EU nije dominantna politička tema, a ovo uslijed "zamora materijala" i dugovječnosti ove teme, siguran put ka članstvu u EU je doprinio suštinski određenim poboljšanjima u demokratskom smislu, od promjena legislative koja se permanentno usklađuje sa evropskim standardima, preko jačanja svih mehanizama kontrole vlasti, do jačanja integriteta samih institucija. Ove promjene, nažalost, nisu praćene pozitivnim ekonomskim trendovima, ali je jasno da je razlog za ovo ne toliko unutrašnje stanje u ekonomiji društva, koliko svjetska ekonomska kriza, koja posebno pogađa male i zavisne ekonomije kao što jeste slučaj sa Crnom Gorom.

No, i nezavisno od pristupanja EU, u Crnoj Gori su se dešavale određene promjene, prije svega u institucionalnom smislu. Povećan je stepen odgovornosti u ukupnom tehnokratko-birokratskom djelovanju, ojačani su kapaciteti samih institucija, a takođe, dolazi i lagano do smjena generacija, pri čemu svaka nova generacija latentno postavlja zahtjeve da se na svim nivoima govori savremenim tehnokratskim jezikom. Na pojavnom planu, stiče se utisak da su mediji posebno u prethodnom periodu ojačali, i to ne toliko u profesionalnom smislu, koliko u smislu njihovog nadzora nad ponašanjem vlasti i pojedinaca, te ukupnog uticaja u kreiranju javnog mnjenja. Došlo je i do ekspanzije obrazovanja, i to ne samo u kvantitativnom, nego i u kvalitativnom smislu. Otvoreni su privatni univerziteti, a ojačani su i demokratski

mehanizmi posredstvom kojih đaci/studenti i njihovi roditelji sve više utiču na proces donošenja odluka.

Prema tome, u najkraćem, za očekivati je da i kada mjerimo stanje demokratije utvrdimo određene pomake, a u kojoj mjeri, u kom pravcu, i u kojim aspektima, to je ono što upravo Indeks demokratije kao istraživački projekat ima za cilj.

KONCEPTUALNI OKVIR I METODOLOŠKA PLATFORMA

O demokratiji se može mnogo govoriti, od antičke do savremene političke teorije fascinantna je broj definicija demokratije. Naravno, u zavisnosti od konkretnih iskustava i kulture različitih društava, te različitih istorijskih konteksta, i samo lice demokratije može biti sasvim drugačije. Nama nije cilj da se ne bavimo ovim pitanjima. Naš zadatak je više metodološkog nego teorijskog karaktera. U tom smislu, skloni smo da demokratiju prije razumijemo kao **proces** nego kao stanje. Drugim riječima, vjerujemo da demokratija nije društveno stanje koje se može ostvariti univerzalnim i metodički unificiranim postupkom. Prije će biti da je demokratija u jednom svom konačnom obliku nikada dostignuto stanje, odnosno društveni i politički sistem koji se nalazi u stalnom procesu. Bez obzira na različite teorijske pristupe, demokratija u osnovi počiva na ideji **jednakosti**, a gotovo da nije nužno dokazivati da je jednakost nemoguće ostvariti u svom punom obliku. Sama ideja jednakosti u savremenim pristupima se prije svega tumači kao jednakost šansi a ne kao jednakost-ishod. Međutim, praksa pokazuje da i jednakost šansi, koju nije teško postaviti u formalnom obliku, već na prvom koraku biva bitno ograničena usljed društvenih odnosa koji su prvenstveno oličeni u odnosima moći koji postoje u svakom društvu. Takođe, *izonomija* kao težnja i svijet mogućeg i *izomerija* kao potreba i težnja velikog dijela javnosti, veoma često čine da se vjera u demokratiju zamjenjuje težnjom za autoritarnošću, a ovo ponajbolje možemo vidjeti na osnovu iskustva post-socijalističkih društva.

Kada je o samom konceptualnom okviru riječ, trudili smo se da sa jedne strane on bude usklađen sa shvatanjem demokratije u njenom **suštinskom** tj. supstancijalnom smislu, kao i sa idejom demokratije u

proceduralnom smislu. Konceptualni okvir na kome je baziran Indeks je unaprijed pripremljen za proces operacionalizacije i kasnije mjerenja, a epistemološka iskustva u društvenim naukama ukazuju na to da se razlike u teorijskim pristupima nerijetko gube kada se dođe na teren realnih društvenih procesa i odnosa. To pokazuje i iskustvo koje smo imali prilikom formiranja indeksa, naime, različiti teorijski pristupi koje smo uzimali u obzir u svom opercionalnom okruženju su pokazivali srodnost, pri čemu nije bilo tako teško prevazići razlike o kojima je riječ i koje se empirijskom pogledu pokazuju kao lažne. U konkretnoj situaciji, demokratija jeste i proces i sama suština tj. jednakost koju treba ostvariti. Proces ne postoji po sebi i za sebe, već je usmjeren na suštinu, a ideja jednakosti u svakom društvu može biti ostvarena samo posredstvom određenih procedura i društvenih mehanizama. Ovo nije eklekticizam, već nužnost integrativnog pristupa koji određuje sama priroda procesa operacionalizacije i empirijskog kvantifikovanja, i uvjereni smo da smo ovu tezu nedvosmisleno dokazali u definisanju Indeksa demokratije.

Bez pretenzija da budemo kreatori novih definicija, mi pod demokratijom razumijemo oblik društvene i političke organizacije društva koji obezbjeđuje jednakost svih građana, bez obzira na njihov materijalni i socijalni status, njihovo etničko porijeklo ili političko i religijsko uvjerenje, a koji se postiže posredstvom efikasnih institucija, poštovanjem demokratskih procedura, participacijom građana u političkom i ukupnom društvenom životu, te postojanjem mehanizama kontrole i smjenjivosti političke vlasti. Ovakva definicija nije niti originalna a vjerovatno ni najbolja moguća, ali je za naše, operativne svrhe sasvim dovoljna kao početna i referentna tačka.

U metodološkom smislu, ključna stvar je svakako izbor indikatora, budući da su oni nosioci tj. empirijske čestice koje u svom kumulativnom obliku pružaju nužne informacije na osnovu kojih se kreira Indeks. Indikatori su pokazatelji stanja demokratije u odnosu na aspekte koji predstavljaju operacionalizaciju samog pojma demokratije u društveno-političkom prostoru. Da bismo identifikovali indikatore, najprije je potrebno odrediti **područja**, a zatim **dimenzije** kao generičke kategorije koje okupljaju same indikatore. Konačno, svaku dimenziju je nužno sagledati sa stanovišta svih hipotetičkih **aspekata**.

Kada je o područjima riječ, ovdje se svakako misli na društvena polja koja se mogu posmatrati pojedinačno, a koja kasnije služe kao osnov za komparaciju i za proizvodnju sumarnog Indeksa. Na osnovu analiza iskustava u mjerenju demokratije u svijetu i u okruženju kao i na osnovu velikog broja individualnih intervjuova obavljenih sa stručnim sagovornicima, mi smo za mjerenje (a kasnije indeksiranje) odredili sljedeća društvena područja:

- DEMOKRATIČNOST POLITIČKIH PROCESA,
- VLADAVINA PRAVA I ZAKONA,
- EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA,
- OBRAZOVANJE,
- MEDIJI,
- NACIONALNE I VJERSKE MANJINE,
- POLOŽAJ ŽENA,
- POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM.

Dakle, riječ je o osam područja i izbor ovih područja nije arbitraran, već je utemeljen kako na suštinskim karakteristikama društva na osnovu demokratskih kriterijuma, tako i na specifičnim potrebama crnogorskog društva. Prema tome, mi ćemo u procesu mjerenja posebno posvetiti pažnju svakom od ovih područja i u krajnjem ishodu dobiti, po jedinstvenoj metodološkoj proceduri, mjeru demokratije za svako od njih.

Međutim, da bi se svako područje kvantifikovalo, nužno je bilo odrediti aspekte na osnovu kojih je svako od njih moguće sagledati kroz različite dimenzije. Aspekti su, prema tome, nužno analitičko sredstvo koje služi kao vizura za određivanje samih dimenzija iz kojih se svako pojedino područje sastoji. Aspekti koji su korišćeni kao kriterijum za određivanje dimenzija su :

- JEDNAKOST I RAVNOPRAVNOST,
- PARTICIPACIJA I ZAŠTITA ,
- TRANSPARENTNOST,
- KONTROLA,
- ODGOVORNOST,
- REPREZENTATIVNOST,
- EFIKASNOST I PROFESIONALNOST,
- AUTONOMIJA.

Prema tome, za svako od područja koja predstavljaju jedinice posmatranja za mjerenje demokratičnosti društva, utvrdićemo stepen u kome su u datom području obezbijeđeni **jednakost i ravnopravnost** građana, njihova **participacija i zaštita**, stepen u kome je područje **transparentno** (javno), kao i stepen u kome je obezbijeđena **kontrola** datog područja od strane građana, zatim, mjerićemo stepen **odgovornosti** u tom području, kao i stepen u kome je obezbijeđena **reprezentativnost** građana, te da li je i u kojoj mjeri dato područje **efikasno i profesionalno** u svome radu i, konačno, mjerićemo stepen **autonomije** za pojedina područja.

Dalje, da bi metodološki postupak mogao da bude operacionalizovan u obliku empirijskih indikatora, bilo je nužno da se svako područje, zahvaljujući aspektima koje smo gore identifikovali, sagleda na višedimenzionalan način. Činjenica je da dimenzije za svako od područja moraju biti različite, a ovo zbog same prirode svakog od njih. U tom smislu, konsekventno sagledavanje svakog od područja sa stanovišta opisanih aspekata, kao i unificirana metoda kvantifikacije, omogućavaju da se dođe do kompatibilnih informacija koje je moguće kasnije na komplementaran način sagledati zahvaljujući empirijskim indikatorima.

Izložena procedura možda izgleda kompleksno, ali u krajnjem ishodu pokazaćemo da je ona u osnovi jednostavna, a po našem sudu i nužna kako bi se sama ideja mjerenja ostvarila na valjan i metodološki unifikovan način. Prema tome, u daljem tekstu bavićemo se svakim pojedinačnim područjem, prikazaćemo dimenzije iz kojih se sastoji, te konačno indikatore koji su konačne čestice mjerenja a koje su identifikovane zahvaljujući analitičkoj moći aspekata o kojima smo govorili.

No, prije toga, još nekoliko važnih metodoloških napomena. Ideja vodilja pri kreiranju Indeksa bila je da se na dva odvojena fronta realizuje samo mjerenje stanja. Prvo, to je stanje demokratije na osnovu subjektivne percepcije samih građana, i drugo, to je identifikacija objektivnih indikatora na osnovu istih teorijskih i operacionalnih kriterijuma. Ovom prilikom naš mandat pokriva samo jedan od ova dva dijela, a to je kreiranje indeksa i mjerenje na osnovu percepcije građana. Ovakav pristup ima jednu metodološku prednost, kao i jedan ključni metodološki nedostatak. Prednost je u tome što demokratija u

krajnjem ishodu mora biti legitimizovana od strane samih građana, budući da su građani krajnji cilj svih demokratskih reformi. Nedostatak je svakako u tome, što u datoj političkoj konstelaciji, pri čemu prije svega mislimo na oštre političke podjele i nedostatak političkog i društvenog konsenzusa, ocjene jednog dijela javnog mnjenja umnogome potencijalno ne odgovaraju realnom stanju. Ovo zbog toga što kritički raspoložen a politički inspirisan dio javnosti nerijetko umjesto ocjenjivanja realnih postignuća tendira da na nivou percepcije uspostavi direktnu spregu između stanja demokratije i vlasti. Otud se kritika vlasti, koja je na nivou svijesti *ad hoc* uspostavljena reflektuje na svaku pojedinu ocjenu koja je data kada je stanje demokratije u pitanju. Drugo, činjenica je da između percepcije i objektivnog stanja postoje izvjesna odstupanja i pokušaćemo ovaj problem da elaboriramo u svakom pojedinom slučaju. Bilo kako bilo, mislim da se svi moramo složiti da je mjerenje ovog tipa validno jedino u ovom trenutku. Kad ovo kažem, mislim prije svega na stanje u samim institucijama crnogorskog društva, koje zbog nedostatka sistematskog prikupljanja informacija o sebi samima nijesu u stanju da nam pruže materijal koji je moguće prevesti na jezik Indeksa. Ovaj zadatak je svakako važan i njega ćemo ostvariti u narednom periodu.

Proces indeksiranja je tekao u dvije faze. Prvo, prikupljeni su empirijski podaci posredstvom četiri istraživanja (dva područja po istraživanju) na reprezentativnim uzorcima od po 757 ispitanika. Zahvaljujući iskustvu koje CEDEM ima u ispitivanju javnog mnjenja, nema sumnje da su uzorak i podaci koje smo dobili na terenu u skladu sa strogim empirijskim zahtjevima i standardnim greškama koje svaki uzorak posjeduje. Uzorak je multi-level i random tipa, korišćen je princip stratifikacije podjele populacije na tri regiona, pri čemu smo dobili reprezentativne uzorke za sva tri regiona, što omogućava dublji analitički uvid u stanje demokratije za svaki region pojedinačno. Svakako da je proporcija svakog regiona u ukupnom uzorku proporcionalna u odnosu na distribuciju na nivou čitave populacije. Drugo, u procesu formiranja Indeksa a na osnovu pilot istraživanja, u samim instrumentima korišćene su petostepene ordinalne skale likertovog tipa, a u samom indeksiranju ove skale su pretočene u sistem bodovanja od 20 do 100. Ono što je ključno jeste da je za svako pojedino istraživanje, kao i za svako pojedino područje korišćen identičan metodološki postupak, čime je omogućena komparacija

dobijenih podataka. Sve u svemu, kao rezultat procedura koje smo opisali, dobili smo Indeks demokratije za koji detaljno prezentiramo podatke na stranicama koje slijede.

1. DEMOKRATIČNOST POLITIČKIH PROCESA

Kada je o političkoj strukturi društva riječ, mi smo na osnovu primjene analitičke aparature koja se ogleda u aspektima o kojima smo govorili, identifikovali četiri ključne dimenzije koje sačinjavaju ovo područje, a to su:

- Kontrola i zakonitost vlasti,
- Transparentnost (javnost) vlasti,
- Odgovornost i smjenjivost vlasti,
- Profesionalizam u radu organa vlasti.

Dakle, svaka od dimenzija je bila predmet posebnog mjerenja posredstvom mreže indikatora. U sljedećem dijelu daćemo prikaz svakog područja, kao i indikatora koji su uzeti kao jedinice mjerenja za data područja.

1.1. Kontrola i zakonitost vlasti

Demokratska i civilna kontrola izabраниh predstavnika građana, koji pritom moraju da djeluju u okviru zakonskog okvira, predstavlja *conditio sine qua non* demokratskog društva. Samim tim, smatrali smo da je neophodno da utvrdimo kako crnogorski građani ocjenjuju mogućnost sprovođenja kontrole, i koliko je po građanima crnogorska vlast zakonita u svom radu. Podaci pokazuju (tabela 1) da, kada je o ovom segmentu reč, pojedinačno po ajtemima registrujemo uglavnom pozitivne trendove. Potivan trend konstatujemo kada je riječ o efikasnosti građanske kontrole državne vlasti (2,79 naspram 2,45) kao i efikasnosti kontrole lokalne vlasti (2,82 naspram 2,49). I kada je riječ o kontroli javnosti nad tajnim službama i službama bezbjednosti, trend je pozitivan (2,87 naspram 2,73). Sa druge strane, kada je riječ o zakonitosti u radu organa vlasti, odsustvu korupcije i kriminala u državnoj i opštinskoj vlasti, izmjerene vrijednosti su na nivou 2008,

dakle, ne može se reći da je bilo progressa. Konačno, i kada je reč o prisustvu/odsustvu korupcije i kriminala u državnoj vlasti (2,45 naspram 2,07), kao i prisustvu/odsustvu korupcije i kriminala u lokalnoj vlasti (2,55 naspram 2,24), mjerimo pozitivne trendove, iako u ova dva aspekta nije bilo napretka u periodu 2008-2009. No, bez obzira na trend, ostaje **da su korupcija u radu državne i lokalne vlasti dva aspekta na kojima se posebno mora insistirati u periodu koji dolazi.**

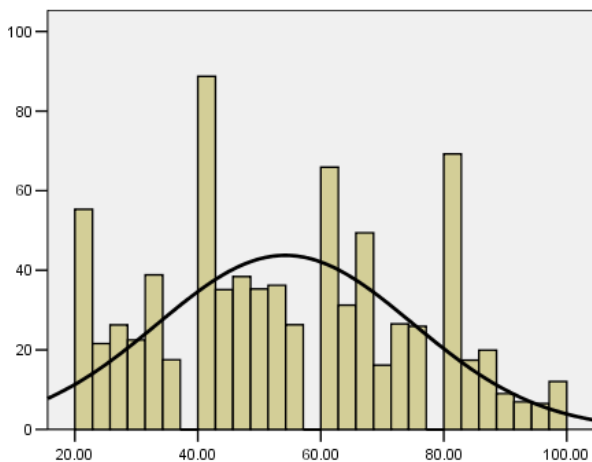
Tabela 1 – Kontrola i zakonitost vlasti - prikaz svih indikatora

INDIKATORI	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Efikasnost građanske kontrole državne vlasti	2.18	2,25	2,35	2,45	2,79	1,25
Efikasnost građanske kontrole lokalne (opštinske) vlasti	2.26	2,23	2,38	2,49	2,82	1,29
Kontrola javnosti i vlasti nad tajnim službama i službama bezbjednosti	2.32	2,43	2,62	2,73	2,87	1,26
Zakonitost u radu organa vlasti	2.46	2,59	2,68	2,66	2,81	1,27
Odsustvo korupcije i kriminala u državnoj vlasti	1.95	1,99	2,08	2,07	2,45	1,21
Odsustvo kriminala i korupcije u lokalnoj (opštinskoj vlasti)	2.04	2,12	2,21	2,24	2,55	1,23

Tabela 1.1 – Kontrola i zakonitost vlasti - SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	54,2116
95% Interval povjerenja	OD DO
	52,7665 55,6567
Medijana	53,3333
Varijansa	432,685
Standardna devijacija	20,8011
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 1 - Kontrola i zakonitost vlasti

1.2. Transparentnost (javnost) vlasti

Transparentnost u radu je upravo ona odlika koja jasno distingvira autoritarno (kakvo je bilo socijalističko) od demokratskog društva. Ovo pitanje je iznimno važno, pogotovu ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da Crna Gora ima populaciju od oko 650.000 stanovnika, i da alternativni kanali komunikacije u tom svjetlu dobijaju na značaju, što veoma često vodi dezavuisanju javnosti i plasiranju pogrešnih informacija svake vrste. Rezultati koje dobijamo u dužem periodu ukazuju da je u odnosu na socijalistički period napravljen pozitivan iskorak u ovom smislu, ali da je to još daleko od zadovoljavajućeg rezultata, dakle, potrebno je još dosta raditi kako bi se dostigla transparentnost vlasti, u smislu kakva postoji u razvijenim zapadnim demokratijama.

Tu treba posebno istaći ulogu NVO-a i medija, čiji je uticaj u ovom smislu presudan. NVO sektor je prilično jak u Crnoj Gori i dao je veliki doprinos sveukupnoj demokratizaciji društva, prije svega pozivajući vlast da bude mnogo više javna u svom radu. Međutim, i mediji i NVO sektor moraju da ulože još puno više napora kako bi se značajno poboljšala situacija na ovom planu.

Kada je o mjeranju ove dimenzije riječ (tabela 2), možemo vidjeti da je u odnosu na 2009. godinu, kod većine, mjerimo blagi napredak ili stagnaciju. Javnost je, kako u radu državne, tako i u radu lokalne vlasti

neznatno napredovala, a **negativan trend mjerimo kada je riječ o objektivnosti medija u praćenju rada Vlade i Parlamenta**. Vrijednost ovog indikatora se praktično vratila na nisku vrijednost iz 2008. godine. Ono što je posebno interesantno, jeste da ovaj indikator, iako mjerimo regresivan trend, ima najvišu vrijednost u odnosu na sve ostale indikatore. Komparativno, unutar same dimenzije, očito je da u perspektivi treba dodatno uložiti napor kako bi se javnost u radu državne i lokalne vlasti poboljšala, a u ovo spada i potreba da se poboljšaju mehanizmi da građani imaju uvid u aktivnosti vlasti.

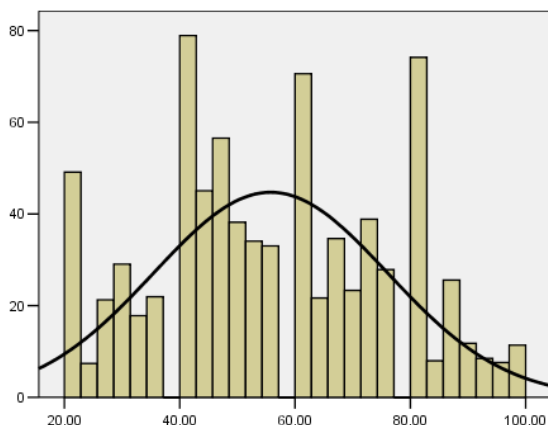
Tabela 2 – Transparentnost (javnost) vlasti - prikaz svih indikatora

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Javnost u radu državne vlasti	2.49	2,53	2,73	2,74	2,78	1,204
Javnost u radu lokalne vlasti	2.51	2,59	2,76	2,79	2,82	1,218
Objektivnost medija u praćenju rada Vlade i Parlamenta	2.81	2,85	2,97	3,05	2,96	1,192
Mogućnost uvida građana u proces i donošenje važnih političkih odluka	2.39	2,46	2,66	2,65	2,77	1,218
Dostupnost informacija nadležnih organa i službi novinarima	2.60	2,58	2,77	2,75	2,79	1,202
Dostupnost informacija nadležnih organa i službi građanima	2.37	2,32	2,50	2,52	2,67	1,178

Tabela 2.1 – Transparentnost (javnost) vlasti - SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	55,7674
95% Interval OD poverenja	54,3560
DO	57,1788
Medijana	53,3333
Varijansa	411,700
Standardna devijacija	20,2904
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 2 - Transparentnost (javnost) vlasti

1.3. Odgovornost i smjenjivost vlasti

Odgovorna vlast je ona koja državne interese i interese građana stavlja na prvo mjesto, a nikako interese pojedinaca na vlasti ili onih koji su joj bliski. Demokratsko društvo mora da stvori efektivne i efikasne mehanizme koji će garantovati da će izabrana vlast biti i odgovorna građanima koji su, u krajnjoj liniji, i izvor njenog legitimiteta. Velika većina post-socijalističkih društava je imala ili se još uvijek susreće sa problemima ovog tipa, zato je bilo itekako važno vidjeti kako crnogorski građani percipiraju ovo pitanje.

Smjenjivost vlasti je pitanje koje je jako važno u crnogorskom kontekstu. Činjenica da je od demokratskih promjena sa početaka devedesetih do danas na svim održanim izborima pobjeđivala jedna partija, dovoljan je razlog da vidimo šta o tome misle crnogorski građani. Pritom treba imati u vidu da smjenjivost vlasti jeste princip demokratskog društva, ali kao princip on ne znači da vlast mora biti de facto smijenjena na nekim izborima, već da demokratski mehanizmi moraju obezbijediti smjenjivost vlasti. Dakle, u ovom pogledu treba praviti razliku između mogućnosti (smjenjivost), koju treba da obezbijedi politički sistem i fakticiteta (smjena) kao posljedice koja nije nužna.

Kada je o rezultatima mjerenja ove dimenzije riječ (tabela 3), u poređenju sa prethodnim istraživanjem, najprije je jasno da u nekoliko aspekata imamo negativne trendove. Tu je, prije svega, **smjenjivost vlasti kako na državnom tako i na lokalnom nivou**, ali i kada je riječ o **odgovornosti ministara i ministarstava**. U ova tri aspekta mjerene vrijednosti su čak niže od vrijednosti koje smo mjerili 2008. godine, dakle, riječ je o izraženom negativnom trendu. I kada je riječ o **legitimnosti vlasti te odgovornosti vlasti**, trendovi su negativni, i oni su ispod nivoa 2009. godine, ali iznad nivoa 2008. godine. Dakle, ovo su četiri aspekta na kojima se mora insistirati u narednom periodu. Kada je riječ o ostalim aspektima, riječ je o blagom poboljšanju, koje u nekim slučajevima ne prelazi granicu statističke značajnosti u odnosu na 2009. godinu.

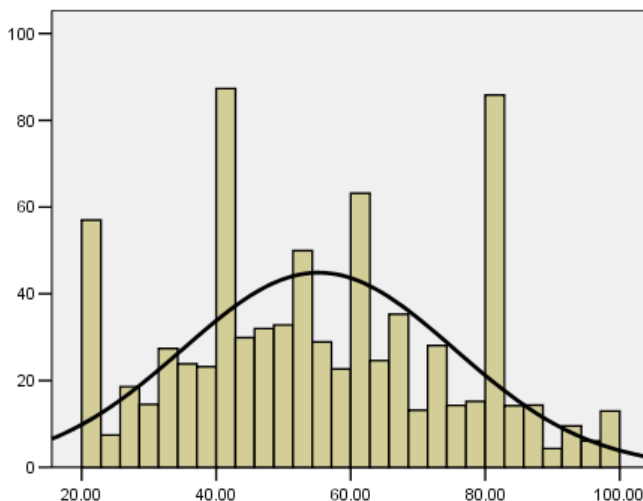
Tabela 3 – Odgovornost i smjenjivost vlasti - prikaz svih indikatora

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Državna vlast u službi građana	2.35	2,39	2,58	2,57	2,62	1,221
Lokalna vlast u službi građana	2.46	2,48	2,66	2,66	2,68	1,195
Odgovornost i savjesnost državne uprave u pružanju usluga građanima	2.44	2,47	2,71	2,68	2,72	1,148
Odgovornost i savjesnost lokalne samouprave u pružanju usluga građanima	2.53	2,54	2,73	2,71	2,81	1,169
Odgovornost i savjesnost poslanika u Skupštini	2.26	2,32	2,49	2,47	2,68	1,165
Odgovornost i savjesnost ministarstava i ministara	2.43	2,44	2,67	2,73	2,66	1,171
Smjenjivost državne vlasti na izborima i u skladu sa demokratskim procedurama	2.71	2,77	2,87	2,89	2,80	1,292
Smjenjivost lokalne vlasti na izborima i u skladu sa demokratskim procedurama	2.89	2,88	3,08	3,06	2,93	1,295
Legitimnost vlasti	2.91	3,12	3,33	3,29	3,01	1,322
Odgovornost vlasti i zaštita interesa građana	2.30	2,32	2,60	2,55	2,76	1,264

Tabela 3.1. – Odgovornost i smjenjivost vlasti - SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička Sredina	55,2233
95% Interval OD povjerenja DO	53,8163
Medijana	54,0000
Varijansa	409,305
Standardna devijacija	20,2313
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 3 - Odgovornost i smjenjivost vlasti

1.4. Profesionalizam u radu organa vlasti

Demokratija danas u velikoj mjeri zapravo predstavlja vladavinu tehnokratije. Znanje i profesionalizam jesu osnov za efikasno funkcionisanje demokratskih institucija. Konsekventno, profesionalizam u radu i stručna osposobljenost pojedinaca koji se nalaze na vladajućim pozicijama, neophodna je da bi društvo

funkcionisalo na pravi način. To podrazumijeva da je glavni princip prilikom popunjavanja određenih pozicija prije svega rezultat i stepen obrazovanja, a ne nepotizam ili drugi lični interes. Prema tome, smatrali smo da bi bilo dobro vidjeti šta crnogorski građani misle o ovom pitanju. Dodatno, sastavni dio ove dimenzije jeste i odnos većine prema manjini kada su u pitanju stručni i kompetentni argumenti.

Rezultati istraživanja ove dimenzije **nedvosmisleno ukazuju u svakom pojedinom aspektu na to da je riječ o negativnim trendovima**. Dakle, u svakom pojedinom aspektu mjerenja profesionalizma u radu vlasti, građani Crne Gore smatraju da je situacija lošija nego što je bila 2009. godine, a situacija je utoliko lošija ukoliko primijetimo da su vrijednosti niže u odnosu na 2008. godinu. Prema tome, riječ je o dugoročno negativnom trendu, **te se mora posebno u narednom periodu povesti računa o jačanju svih aspekata koji bi ojačali profesionalizam u radu vlasti na svim nivoima**.

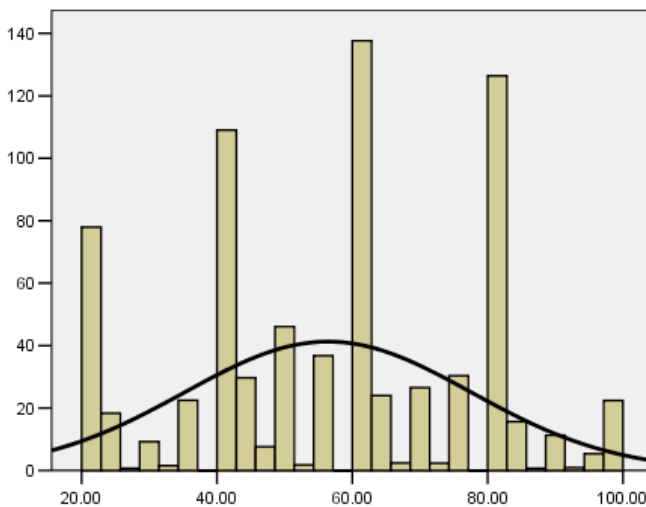
Tabela 4 - Profesionalizam u radu organa vlasti - prikaz svih indikatora

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Profesionalnost i stručna osposobljenost činovnika u vladinim službama i ministarstvima	2.74	2,88	2,94	3,00	2,87	1,188
Profesionalnost i stručna osposobljenost činovnika u lokalnoj vlasti	2.65	2,73	2,88	2,85	2,83	1,182
Profesionalnost i stručna osposobljenost činovnika u Skupštini i njenim tijelima	2.69	2,80	2,86	2,94	2,85	1,170
Uvažavanje manjine od strane većine na svim nivoima vlasti	2.44	2,53	2,67	2,69	2,74	1,184

Tabela 4.1 - Profesionalizam u radu organa vlasti - SKOR

Parametri			Statistika
Mean			56,3975
95% Interval povjerenja	OD		54,8964
	DO		57,8987
Medijana			60,0000
Varijansa			448,629
Standardna devijacija			21,1809
Minimum			20,00
Maksimum			100,00
Opseg			80,00

Grafik 4 - Profesionalizam u radu organa vlasti

1.5. Sumarni pokazatelji područja demokratičnosti političkih procesa

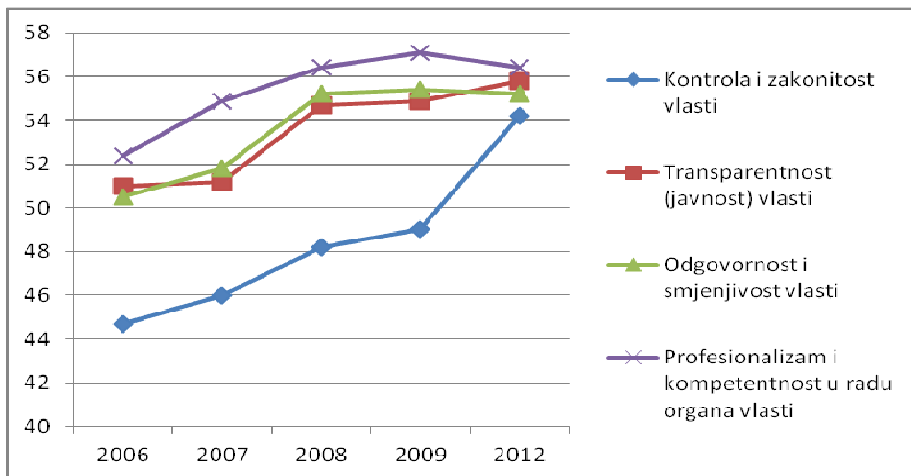
U tabeli 5¹ dat je uporedni prikaz svih dimenzija, kao i trend u odnosu na prethodna istraživanja. Rezultati ukazuju na to da je do napretka došlo jedino kada je riječ o **kontroli i zakonitosti vlasti**, dok u svim ostalim dimenzijama mjerimo stagnaciju. U tom smislu, i razlike koje se numerički mogu uočiti ne mogu se okvalifikovati kao statistički značajne. Prema tome, ostaje **da se dodatno ulože naponi u jačanju kontrole, transparentnosti, odgovornosti i profesionalizmu u radu vlasti.**

Tabela 5 - Politika i vlast - sumarno po dimenzijama

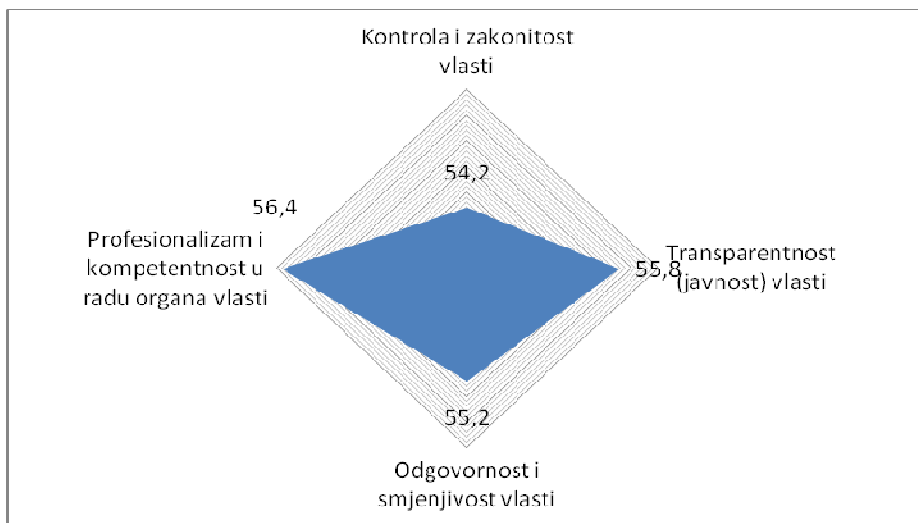
Dimenzije	2006	2007	2008	2009	2012	t stat.
Kontrola i zakonitost vlasti	44,7	46,0	48,2	49,0	54,2	7,08; ↑ p<0,01
Transparentnost (javnost) vlasti	51,0	51,2	54,7	54,9	55,8	1,21; p>0,05
Odgovornost i smjenjivost vlasti	50,5	51,8	55,2	55,4	55,2	0,03; p>0,05
Profesionalizam i kompetentnost u radu organa vlasti	52,4	54,9	56,4	57,1	56,4	0,92; p>0,05

¹ Kumulativni skorovi su uvijek dati u opsegu od 20 – 100, pri čemu je 100 maksimalna vrijednost.

Grafik 5.1 - Demokratičnost političkih procesa – TREND

Grafik 5.2 - Demokratičnost političkih procesa

Konačno, ukoliko analiziramo skorove po dimenzijama (grafik 5.2) u okviru demokratičnosti političkih procesa, možemo vidjeti da, iako je u ovom aspektu ostvaren najveći napredak u odnosu na 2009. godinu, ostaje **najveći problem kada je riječ o kontroli i zakonitosti vlasti**. Dakle, i dalje ostaje konstatacija da se u ovom pogledu mora

ostvariti ključni progres kako bi se podigao ukupni demokratski kapacitet crnogorskog društva u aspektu političkih procesa.

2. VLADAVINA PRAVA I ZAKONA

Druga oblast koja je predmet mjerenja u Indeksu, jeste vladavina prava i zakona. Ova oblast ima posebno mjesto u istraživanju. Razlozi su jednostavni - demokratski poredak nije moguće zamisliti bez postojanja pozitivno pravnih normi koje važe za svakoga jednako. Dakle, da bi se jedno društvo moglo nazvati demokratskim, ne smije doći do situacije u kojoj se zakoni ne primjenjuju ili da se primjenjuju selektivno. Kako građani percipiraju stanje u ovoj društvenoj oblasti, pokušali smo da saznamo kroz upotrebu nekoliko indikatora.

Proces demokratskih reformi crnogorskog društva, kao prioritetan zadatak, podrazumijeva i reformu sistema sudstva. Ova grana vlasti se veoma često ističe kao prioritetna u smislu sprovođenja sveobuhvatnih reformi, kako od domaćih političkih aktera, tako i od strane inostranih subjekata. U prilog ovoj konstataciji govore i godišnji izvještaji o napretku Evropske Komisije, u kojima se konstantno ističe da postoji potreba dalje reforme pravosuđa u Crnoj Gori. Treba takođe reći i da je vidan napredak u pogledu reforme pravosuđa ostvaren na polju uspostavljanja neophodnog normativnog zakonskog okvira za njegovo funkcionisanje po demokratskim načelima. Međutim, neadekvatna primjena zakonskih odredbi u praksi je ono što predstavlja najveći problem, kad je reforma sudstva u pitanju. Dakle, nije dovoljno predvidjeti normativni okvir, već je jednako bitno i sprovođenje zakone u praksi. Usvajanje zakona i njihova neselektivna primjena u praksi je bitna prije svega zbog direktne dobrobiti koju na taj način ostvaruju crnogorski građani, ali to je takođe i jedan od osnovnih uslova za priključenje EU, što je primarni spoljnopolitički prioritet države Crne Gore.

Drugi veliki problem u ovoj oblasti jeste stvaranje neophodnih uslova za autonomiju sudstva. Čini se da su ustaljeni obrasci iz realsocijalizma, u kojem je postojala direktna sprega između struktura na vlasti i nosilaca sudske funkcije, ima svoju posledice koje su vidljive i danas. Konačno, reforma sudstva veoma zavisi i od tzv.

administrativnih kapaciteta crnogorskih sudova, gdje su vidljivi limiti profesionalnih i stručnih mogućnosti službenika svih nivoa koji rade u njemu.

I ovo područje smo podijelili na nekoliko dimenzija i u okviru svake od njih definisali niz indikatora koji su predstavljali finalne čestice mjerenja. Dimenzije u ovom području su:

- Jednakost pred zakonom,
- Dostupnost pravne zaštite,
- Autonomija sudstva,
- Efikasnost i profesionalnost sudstva,
- Kontrola i transparentnost rada pravosuđa.

2.1. Jednakost pred zakonom

U demokratskoj državi svi moraju biti jednaki pred zakonom i ne može se dogoditi situacija da neki budu „jednakiji“ od drugih. Ovaj princip je dosta često predmet diskusija u političkoj komunikaciji u Crnoj Gori. U javnosti se iznose brojne optužbe od strane opozicionih partija i dijela NVO sektora, koje su upućene predstavnicima vlasti, u pogledu postojanja nedodirljivih pojedinaca iz vlasti ili bliskih vlastima za koje zakon ne važi. Ovo je bio dovoljan razlog da uvrstimo ovu dimenziju u naše istraživanje i vidimo kako građani gledaju na ovo pitanje. Takođe, kako je Crna Gora višenacionalna država, htjeli smo da ispitamo i to koliko su pripadnici manjinskih naroda jednaki pred zakonom u poređenju sa pripadnicima većinskog naroda. U isto vrijeme ovo nam je bila i jedna od kontrolnih varijabli, s obzirom da to je status nacionalnih manjina bio i poseban predmet našeg mjerenja.

Rezultati mjerenja ukazuju na to da je u pogledu **‘jednakosti pred zakonom’** kao dimenzije došlo do pozitivnih trendova (tabela 6), a ovo je posebno važno s obzirom na činjenicu da smo u periodu 2008-2009. mjerili negativne trendove. Komparativno, **najviša izmjerena vrijednost je u aspektu zakonitosti procesa donošenja zakona u interesu svih građana bez obzira na njihove razlike, a najnižu vrijednost mjerimo kada je riječ o jednakosti pojedinaca pred zakonom.**

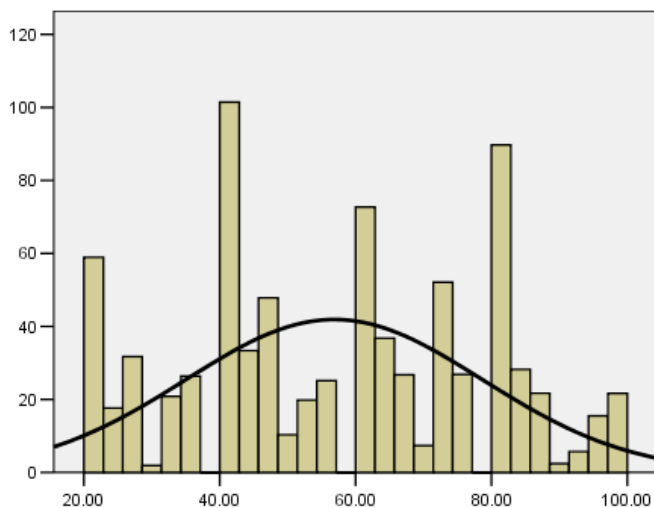
Tabela 6 - Jednakost pred zakonom – prikaz svih indikatora

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Zakonitost procesa donošenja zakona u interesu svih građana, bez obzira na razlike u pogledu njihovog materijalnog i socijalnog statusa te bez obzira na njihovo nacionalno, etničko, vjersko i političko opredjeljenje	2.81	2,85	3,13	2,96	3,12	1,185
Jednakost u procesu sprovođenja zakona za sve građane bez obzira na njihovo etničko, nacionalno ili vjersko porijeklo	2.68	2,74	2,92	2,76	3,01	1,290
Jednakost u procesu sprovođenja zakona bez obzira na materijalni status pojedinaca	2.30	2,43	2,63	2,48	2,76	1,217
Jednakost sprovođenja zakona bez obzira na političku, ideološku ili partijsku pripadnost građana	2.30	2,42	2,66	2,49	2,76	1,245
Jednakost pred zakonom pojedinaca u vlasti	2.23	2,23	2,42	2,45	2,63	1,260

Tabela 6.1 - Jednakost pred zakonom – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	56,8365
95% Interval povjerenja	OD 55,3233 DO 58,3497
Medijana	60,0000
Varijansa	477,145
Standardna devijacija	21,8437
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 6 - Jednakost pred zakonom

2.2. Dostupnost pravne zaštite

Cilj u ovom dijelu istraživanja nam je bio da saznamo koliko je pravna zaštita dostupna crnogorskim građanima, bez obzira na njihov materijalni status, nacionalnu, vjersku pripadnost te političko opredjeljenje. Rezultati koje smo dobili ukazuju na to **da je došlo do pozitivnih trendova u sva tri mjerena aspekta**. Komparativno, najveći problem jeste **jednakost pravne zaštite bez obzira na političku i partijsku pripadnost**.

Tabela 7 - Dostupnost pravne zaštite – prikaz svih indikatora

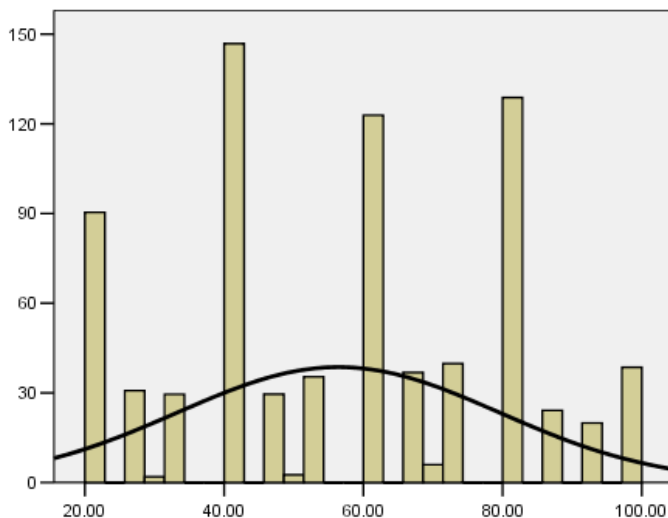
	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Pravna zaštita je obezbijeđena jednako svim građanima bez obzira na njihov materijalni status	2,39	2,45	2,65	2,60	2,83	1,240
Pravna zaštita je obezbijeđena jednako svim građanima bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost	2,66	2,77	2,88	2,85	2,90	1,243

Pravna zaštita je obezbijeđena jednako svim građanima bez obzira na njihovu političku ili partijsku pripadnost	2,36	2,65	2,80	2,63	2,74	1,258
--	------	------	------	------	------	-------

Tabela 7.1 - Dostupnost pravne zaštite – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	56,4069
95% Interval povjerenja	54,7847
OD	
DO	58,0292
Medijana	60,0000
Varijansa	535,276
Standardna devijacija	23,1360
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 7 - Dostupnost pravne zaštite

2.3. Autonomija sudstva

Sljedeća dimenzija koja je bila predmet mjerenja u okviru ovog područja jeste autonomija sudstva. Problem autonomije sudstva, takođe, je nerijetko predmet javnih debata, te se kritike upućuju na račun sudstva upravo u pogledu nedostataka autonomije sudstva, pri čemu se najviše kritikuje pritisak koji se vrši na sudstvo od strane vlasti i političkih struktura moći. Mjerenja ove dimenzije ukazuju na to da u poslednjih godinu postoje različiti trendovi u odnosu na aspekte koji su bili predmet istraživanja (tabela 8). Pozitivan trend mjerimo kada je riječ o nezavisnosti sudstva od uticaja partija, od uticaja vlade i državnih službi, te od uticaja moćnih pojedinaca. Negativan trend merimo kada je reč o nezavisnoti sudstva od uticaja parlamenta, od uticaja nevladinih organizacija i od uticaja religijskih organizacija. Kada je reč o uticaju organizacija EU vrednost je identična kao 2008 i 2009 godine. No, bez obzira na relativan napredak u odnosu na 2009. godinu, **najveći problem ostaje nezavisnost sudstva u odnosu na političke partije i vladu državne službe.**

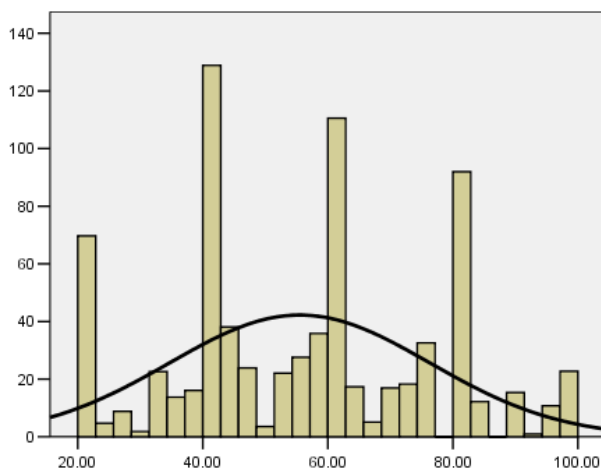
Tabela 8 - Autonomija sudstva – prikaz svih indikatora

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Nezavisnost sudstva od uticaja političkih partija	2.22	2,33	2,54	2,53	2,64	1,209
Nezavisnost sudstva od uticaja Vlade i državnih službi	2.23	2,29	2,51	2,48	2,58	1,205
Nezavisnost sudstva od uticaja Parlamenta	2.52	2,54	2,73	2,74	2,71	1,210
Nezavisnost sudstva od uticaja moćnih i bogatih pojedinaca i grupacija	2.16	2,21	2,34	2,39	2,70	1,243
Nezavisnost sudstva od uticaja nevladinih organizacija	3.04	3,11	3,20	3,15	3,01	1,190
Nezavisnost sudstva od uticaja religijskih organizacija i crkvi	3.30	3,34	3,34	3,28	3,12	1,197
Nezavisnost sudstva od uticaja organizacija EU	2.92	2,90	2,86	2,86	2,86	1,213

Tabela 8.1 - Autonomija sudstva – prikaz svih indikatora

Parametri			Statistika
Mean			55,4910
95% povjerenja	Interval	OD DO	54,0193 56,9627
Medijana			57,1429
Varijansa			433,901
Standardna devijacija			20,8303
Minimum			20,00
Maksimum			100,00
Opseg			80,00

Grafik 8.1 - Autonomija sudstva

2.4. Efikasnost i profesionalnost sudstva

Efikasnost rada sudstva je jedan od ključnih kriterijuma sa stanovišta pravne države i njene sveukupne funkcionalnosti. Na osnovu objektivnih indikatora, kao što je prosječno trajanje sudskih procesa, problem efikasnosti sudstva je jedan od ozbiljnih problema u

svim tranzicionim zemljama. U Crnoj Gori, na osnovu velikog broja izvještaja, ovaj problem je, takođe, veoma izražen. Naša mjerenja u prethodnim istraživanjima su potvrđivala da imamo problema kada je riječ o autonomiji sudstva. Istraživanje u ovoj godini pokazuje (tabela 9) da je **došlo do blagih pozitivnih trendova u svim ovim aspektima osim kada je riječ o profesionalnosti i stručnoj osposobljenosti sudija za efikasnu primjenu zakona**, a vrijednost koju mjerimo u ovom pogledu niža je čak i u odnosu na onu koju smo mjerili 2008. godine. Međutim, komparativno, u odnosu na ostale indikatore, ova vrijednost je i dalje na najvišem nivou, a **najveći deficit postoji kada je riječ o efikasnosti sudstva i postojanju korupcije u sudstvu usljed djelovanja pojedinaca i grupa**.

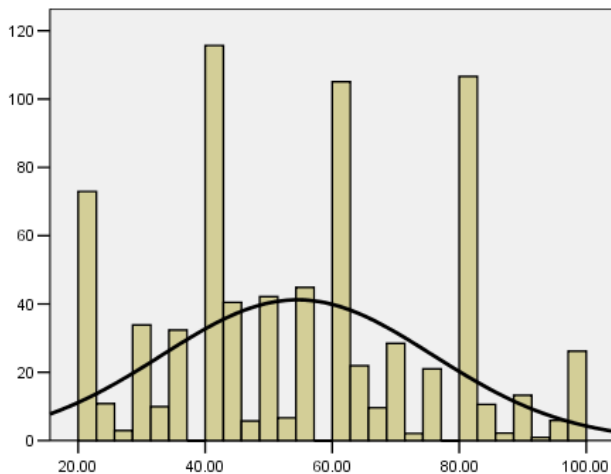
Tabela 9 - Efikasnost i profesionalnost sudstva – prikaz svih indikatora

Indikatori	2006	2007	2008	2009	2012	SD
Efikasnost sudstva u procesu rješavanja sporova	2.18	2,28	2,44	2,47	2,65	1,174
Profesionalnost i stručna osposobljenost sudija za efikasnu primjenu zakona	2.85	2,83	3,01	3,00	2,86	1,188
Efikasnost i profesionalnost sudstva za uspješnu zaštitu prava građana	2.48	2,51	2,63	2,72	2,76	1,194
Odsustvo korupcije i djelovanja u interesu uticajnih pojedinaca i grupa	2.06	2,18	2,31	2,27	2,64	1,220

Tabela 9.1 - Efikasnost i profesionalnost sudstva – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	54,5208
95% Interval povjerenja	OD DO 53,0123 56,0292
Medijana	55,0000
Varijansa	456,038
Standardna devijacija	21,3550
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 9 - Efikasnost i profesionalnost sudstva

2.5. Kontrola i transparentnost rada pravosuđa

Demokratsko društvo počiva na transparentnosti i sistemima kontrole svih organa vlasti. U ovom pogledu kontrola i transparentnost, kada je riječ o pravosuđu, posebno su značajne, s obzirom na to da je riječ o grani vlasti koja ima presudnu ulogu u pogledu garantovanja pravne države. U okviru ove dimenzije mi mjerimo nekoliko indikatora koji su jako važni za postojanje kontrole i transparentnosti kada je o sudstvu riječ. Na osnovu podataka koje smo dobili mjerenjem, očito je da u određenim aspektima imamo pozitivne, dok u drugim imamo negativne trendove, dok kod nekih aspekata imamo stagnaciju. **Pozitivan trend je izmjeren kada je riječ o dostupnosti informacija koje su relevantne za zaštitu prava građana i dostupnosti kontrole i uticaja građana na sudstvo.** Sa druge strane, **negativan trend mjerimo kada je riječ o monitoringu rada sudskih organa od strane nevladinih organizacija.** U ostalim aspektima riječ je o vrijednostima koje smo mjerili 2009. godine. No, iako je ovaj trend negativan, komparativno, u odnosu na ostale aspekte, mjerena vrednost u ovom pogledu je i dalje najviša, dok **je najniža vrijednost kada je riječ o kontroli i uticaju građana na organe sudstva posredstvom institucija i zakonskih mehanizama.**

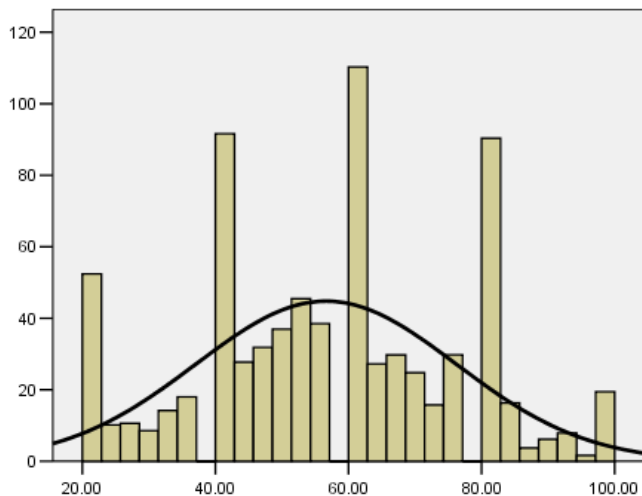
Tabela 10 - Kontrola i transparentnost rada pravosuđa – prikaz svih indikatora

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Efikasnost državne kontrole rada pravosuđa u službi zaštite zakona i zakonitosti	2.65	2,67	2,76	2,84	2,87	1,185
Transparentnost rada sudova i mogućnost monitoringa od strane medija	2.48	2,66	2,75	2,76	2,77	1,165
Dostupnost informacija koje su relevantne za zaštitu prava građana od strane javnosti	2.42	2,53	2,71	2,74	2,80	1,141
Dostupnost kontrole i uticaja građana na sudstvo posredstvom organizacija i institucija u skladu sa zakonom	2.33	2,35	2,54	2,59	2,70	1,143
Postojanje mehanizama parlamentarne kontrole rada sudskih organa	2.80	2,75	2,90	2,90	2,88	1,135
Monitoring sudskih organa od strane NVO sektora	2.88	2,91	3,07	3,10	3,02	1,141

Tabela 10 - Kontrola i transparentnost rada pravosuđa – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	56,6271
95% Interval OD povjerenja DO	55,2415
	58,0127
Medijana	56,6667
Varijansa	383,206
Standardna devijacija	19,5757
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 10 - Kontrola i transparentnost rada pravosuđa

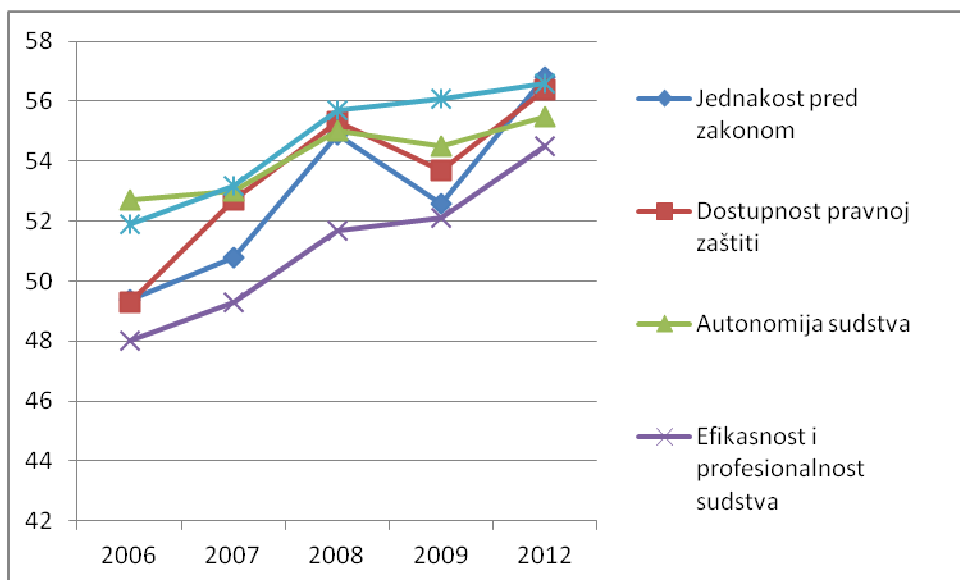
2.6. Sumarni pokazatelji područja vladavine prava i zakona

Analizom sumarnih pokazatelja područja vladavine prava i zakona po dimenzijama (tabela 11), možemo vidjeti da imamo sasvim jasne i statistički **značajne pozitivne trendove kada je riječ o svim dimenzijama koje su bile predmet mjerenja, osim kada je riječ o kontroli i transparentnosti rada pravosuđa, gdje je riječ o stagnaciji.** Komparativno, **najveći napredak u odnosu na 2009. je u pogledu jednakosti pred zakonom.** Treba konačno napomenuti, ako se uporede vrijednosti u ovoj godini, da razlike između dimenzija nisu naročito izražene.

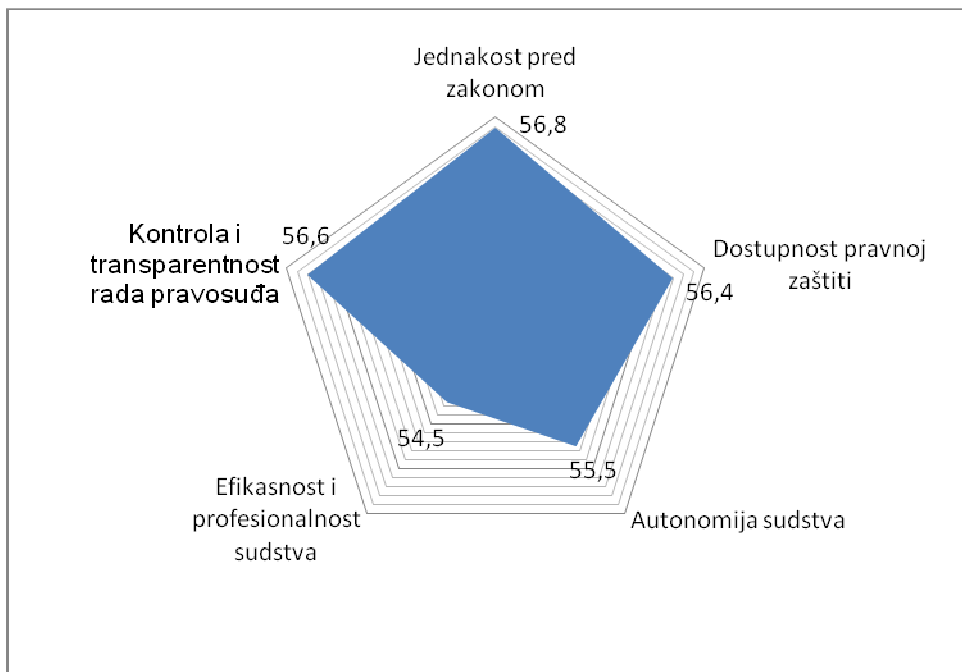
Tabela 11- Vladavina prava i zakona sumarno po dimenzijama

Dimezije	2006	2007	2008	2009	2012	T test
Jednakost pred zakonom	49.4	50,8	54,9	52,6	56,8	5,50 p < 0,01
Dostupnost pravne zaštite	49.3	52,7	55,3	53,7	56,4	3,28 p < 0,01
Autonomija sudstva	52.7	53,0	55,0	54,5	55,5	1,32 p > 0,05
Efikasnost i profesionalnost sudstva	48.0	49,3	51,7	52,1	54,5	3,15 p < 0,01
Kontrola i transparentnost rada pravosuđa	51.9	53,2	55,7	56,1	56,6	0,75 p > 0,05

Grafik 11.1 - Vladavina prava i zakona - TREND

Grafik 11.2 - Vladavina prava i zakona – TREND

Ukoliko komparativno analiziramo sve dimenzije u području vladavine prava i zakona (grafik 11.2), može se vidjeti da je najveći problem efikasnost i profesionalnost sudstva, te se u narednom periodu preporučuju napori kako bi se unaprijedilo stanje sudstva u ovom pogledu.

3. EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA

Integracija Crne Gore u EU prije svega podrazumijeva stvaranje funkcionalne tržišne ekonomije, koja će biti u mogućnosti da se suoči sa konkurencijom i tržišnim principima u okviru EU. Dakle, ona mora stvoriti pomenute uslove da bi postala punopravna članica Evropske Unije. Kada je o ekonomiji riječ, međutim, ne radi se samo o tome da ona bude efikasna, već se radi i o tome da ona mora da obezbijedi

ostvarivanje određenih principa demokratičnosti u samom načinu na koji se društvo ekonomski reprodukuje.

U ovom pogledu u Crnoj Gori se javljaju brojni problemi, npr. proces tranzicije, doveo je do pojave klase izuzetno bogatih pojedinaca i na drugoj strani onih koje možemo označiti kao „gubitnicima tranzicije“. Pritom, sasvim je evidentno da je politika imala snažnu ulogu u procesima privatizacije, i nerijetko je rađanje nove ekonomske elite bilo u direktnoj vezi sa strukturama moći u političkim krugovima.

Dakle, znajući ove činjenice, pokušali smo da na osnovu ustanovljenih indikatora utvrdimo kako crnogorski građani percipiraju stanje u ovoj, dakako, izuzetno važnoj oblasti društvenog života.

Sa stanovišta Indeksa identifikovali smo tri dimenzije i realizovali mjerenja po jedinstvenom postupku, kao što je to učinjeno u prethodnim područjima. Dimenzije u okviru ovog područja su:

- Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu,
- Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća,
- Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca.

Drugim riječima, uzete su dimenzije koje po sebi ne bi smjele da budu sporne sa stanovišta demokratičnosti, tj. bez obzira na prirodu i efekte samog procesa ekonomske transformacije društva u procesu tranzicije, stepen demokratičnosti demokratije u nastajanju, zavisi od (ne)postojanja ekonomske jednakosti pojedinaca na tržištu, ekonomske (ne)jednakosti autonomije preduzeća, kao i od (ne)postojanja mehanizama zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca.

3.1. Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu

Dakle, u okviru ovog dijela istraživanja, govorimo o postojanju ili nepostojanju jednakosti pojedinaca na tržištu, u smislu šansi koje imaju svi građani, učesnici tržišne utakmice. Ovdje smo željeli da ispitamo, prije svega, da li postoje razlike, koje su i kako utiču na jednakost prilikom tržišne utakmice. Osnovna ideja je svakako da (ne)postignuta jednakost u ovim aspektima predstavlja sumarni indikator demokratičnosti društva u ovoj dimenziji.

Rezultati mjerenja ukazuju na to da se u ovoj dimenziji može govoriti o pozitivnim trendovima (tabela 12). Svaki pojedini indikator u okviru ove dimenzije ima višu vrijednost u odnosu na istraživanje iz 2009. godine. Ovo je posebno značajno s obzirom na to da smo u gotovo svim dimenzijama mjerili negativan trend u 2009. godini u odnosu na 2008. godinu. Upoređujući same vrijednosti mjerene u posljednjem istraživanju, možemo uočiti **da je situacija najpovoljnija kada je riječ o jednakom tretmanu na tržištu bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost, a da je situacija najnepovoljnija kada je riječ o tržišnoj jednakosti s obzirom na materijalni status pojedinaca te jednakosti s obzirom na političku i partijsku pripadnost građana.**

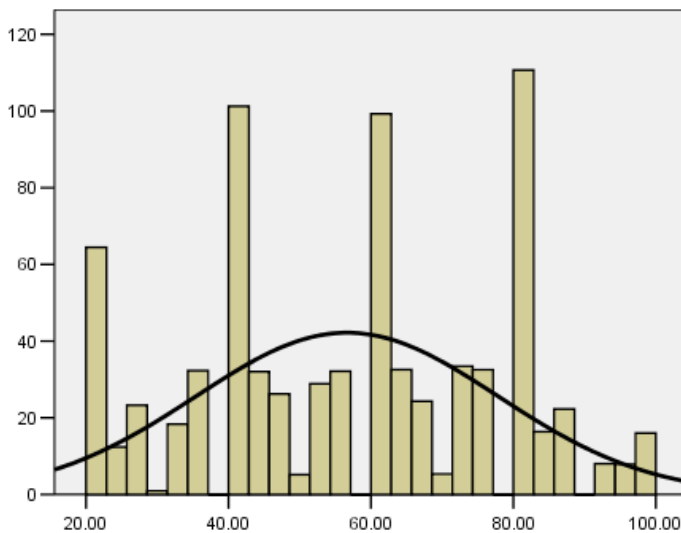
Tabela 12 - Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Jednak tretman na tržištu bez obzira na socijalno porijeklo građana	2.81	2,68	2,90	2,78	2,94	1,179
Jednak tretman na tržištu bez obzira na nacionalnu ili vjersku pripadnost	2.93	2,86	2,98	2,92	3,02	1,221
Jednak tretman na tržištu bez obzira na materijalni status pojedinaca	2.38	2,37	2,55	2,46	2,71	1,207
Jednak tretman na tržištu bez obzira na političko opredjeljenje i partijsku pripadnost građana	2.33	2,32	2,58	2,45	2,71	1,188
Jednakost pojedinaca u pogledu učešća u ekonomskom životu društva pod jednakim uslovima	2.67	2,58	2,79	2,70	2,84	1,181

Tabela 12.1 - Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	56,6408
95% Interval povjerenja	OD 55,1542 DO 58,1275
Medijana	60,0000
Varijansa	450,908
Standardna devijacija	21,2346
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 12 - Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu

3.2. Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća

Status preduzeća u tržišnoj utakmici i obezbjeđivanje njihove ravnopravnosti, jedan je od ključnih faktora demokratije u ovom području. Preduzeća jesu nosioci ekonomskog života u društvu koje se zasniva na tržištu, te je njihova autonomija u poslovanju kao i obezbjeđivanje podjednakih uslova za sve privredne subjekte uslov realizacije demokratije u praksi.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da u ovom pogledu nije bilo nikakvih promjena u prethodnih godinu dana (tabela 13). Vrijednosti svih indikatora su na višem nivou u odnosu na 2009. godinu, što govori o tome da je u ovoj mjerenoj dimenziji nedvosmisleno došlo do progresa. Komparativno, upoređujući indikatore, **najbolja situacija je kada je riječ o ravnopravnosti preduzeća na tržištu bez obzira na oblik svojine, a najveći problem jeste autonomija inspeksijskih službi i njihovo neselektivno djelovanje u sprovođenju propisa i zakona.**

Tabela 13 - Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća - prikaz po indikatorima

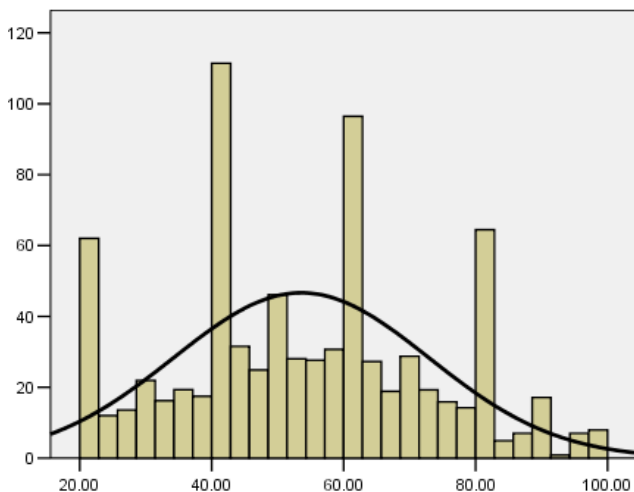
Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Ravnopravnost preduzeća na tržištu bez obzira na oblik svojine	2,68	2,64	2,80	2,76	2,84	1,169
Odsustvo diskriminacije i favorizacije pojedinih preduzeća od strane države	2,28	2,29	2,52	2,55	2,70	1,177
Odsustvo uticaja pojedinačnih i partijskih interesa na preduzeća	2,26	2,27	2,44	2,45	2,64	1,150
Jednakost u primjeni zakona za sva preduzeća	2,40	2,30	2,57	2,52	2,68	1,147
Automija preduzeća u procesu donošenja odluka	2,45	2,44	2,54	2,57	2,69	1,149
Odsustvo ideologije i pritisaka države u javnim preduzećima	2,39	2,32	2,50	2,45	2,64	1,156
Odsustvo ekonomskih monopola koji uživaju zaštitu države i privilegovanih grupa	2,20	2,20	2,40	2,42	2,55	1,137

Autonomnost inspekcijskih službi i njihova neselektivnost u sprovođenju zakona i propisa	2.43	2,41	2,48	2,52	2,61	1,141
Transparentnost rada Vlade u pogledu djelovanja na ekonomski život društva	2.67	2,60	2,76	2,75	2,77	1,165

Tabela 13.1 - Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	53,5669
95% Interval OD povjerenja	52,2166
DO	54,9172
Medijana	53,3333
Varijansa	375,291
Standardna devijacija	19,3724
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 13 - Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća

3.3. Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca

U ovoj dimenziji riječ je o ispitivanju (ne)postojanja mehanizama koji treba da obezbijede zaštitu ekonomskih subjekata i pojedinaca. Efikasno demokratsko društvo u svojoj ekonomskoj potenciji, vodi računa da se u institucionalnom ustrojstvu ugrade mehanizmi koji će obezbjeđivati realizaciju demokratskih principa.

Kada je o mjerenju u okviru ove dimenzije riječ (tabela 14), podaci ukazuju na to da je u nekim aspektima došlo do pozitivnih, a u nekim do negativnih trendova. Pozitivni trendovi su prisutni kada je riječ o efikasnoj borbi protiv sive ekonomije, pravima i zakonskoj zaštiti potrošača, efikasnosti pravosuđa u zaštiti pojedinaca i preduzeća od nasilja, kao i u efikasnosti državnih službi u borbi protiv korupcije. Negativni trendovi su sa druge strane prisutni kada je riječ o ulozi NVO u zaštiti učesnika u ekonomskom životu od pritisaka različite vrste, zaštiti prava vlasništva od strane države i njenih organa, kao i efikasnosti države u pogledu zaštite prava vlasništva. U svim ostalim aspektima vrijednosti su na nivou 2009. godine.

Tabela 14 - Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca – prikaz po indikatorima

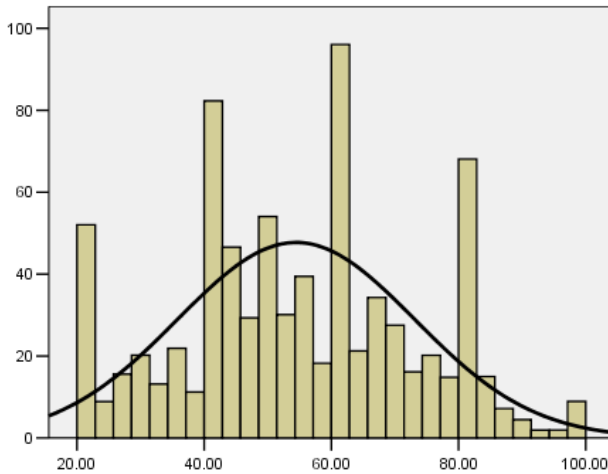
Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Postojanje institucija koje obezbjeđuju slobodu tržišta	2.83	2,74	2,83	2,87	2,84	1,145
Postojanje NVO-a koje štite učesnike u ekonomskom životu od svih oblika pritisaka države, partija, moćnih pojedinaca i grupa	2.94	2,81	2,89	2,98	2,86	1,181
Efikasnost borbe protiv sive ekonomije	2.18	2,21	2,36	2,43	2,61	1,189
Prava potrošača su zaštićena zakonom	2.59	2,52	2,55	2,75	2,69	1,179
Postojanje organizacija posredstvom kojih preduzeća i pojedinci mogu da utiču na ukupnu ekonomsku politiku države	2.97	2,56	2,76	2,82	2,76	1,141

Aktivna uloga medija u ostvarenju principa jednakosti i zaštite ekonomskih prava i sloboda pojedinaca, preduzeća i organizacija	2.70	2,69	2,84	2,91	2,87	1,103
Efikasnost pravosuđa u zaštiti pojedinaca i preduzeća od svih oblika nasilja i nepoštovanja njihovih ekonomskih prava i sloboda	2.43	2,40	2,63	2,65	2,71	1,124
Efikasnost sudstva u rešavanju ugovornih sporova	2.40	2,54	2,71	2,71	2,69	1,157
Zaštita prava vlasništva od strane države i njenih organa	2.80	2,84	2,97	2,94	2,77	1,111
Efikasnost države u pogledu zaštite prava vlasništva	2.69	2,80	2,94	2,84	2,73	1,163
Efikasnost državnih službi u borbi protiv korupcije	2.14	2,19	2,34	2,37	2,57	1,163

Tabela 14.1 - Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	54,4562
95% Interval OD povjerenja	53,1463
	55,7662
Medijana	54,5455
Varijansa	347,798
Standardna devijacija	18,64935
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 14. Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca

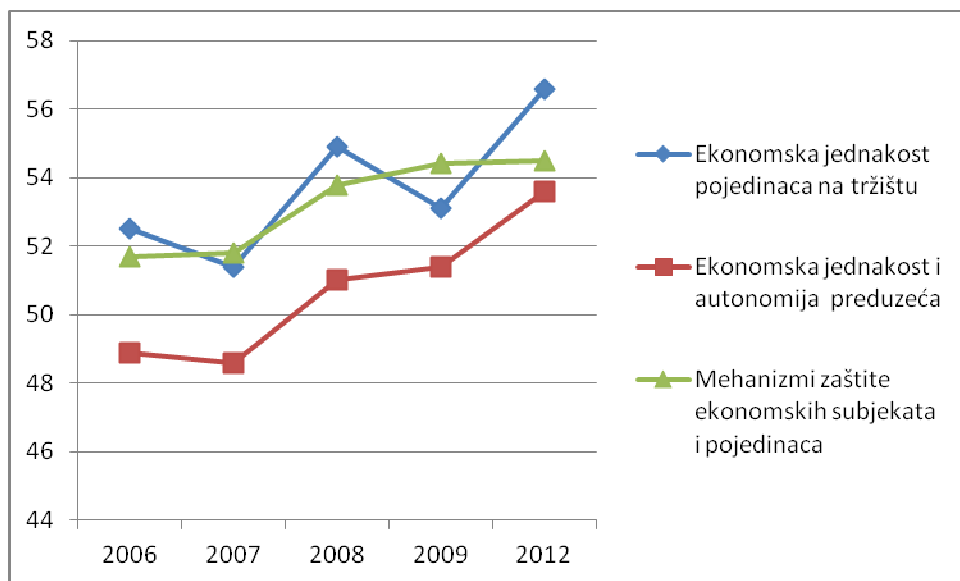
3.4. Sumarni pokazatelji područja ekonomskih sloboda i ekonomske participacije

Analiza svih dimenzija u području ekonomije (tabela 15) ukazuje na to da je **ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu u lošijem stanju nego što je to bio slučaj u 2009. godini** (56,6 napram 53,1), kao i kada nje reč o ekonomskoj jednakosti i autonomiji preduzeća (53,6 naspram 51,4). Sa druge strane, kada je riječ o mehanizmima zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca, možemo reći da su vrijednosti na nivou 2009. godine, te se ne može reći da je u ovom pogledu došlo do poboljšanja ili pogoršanja.

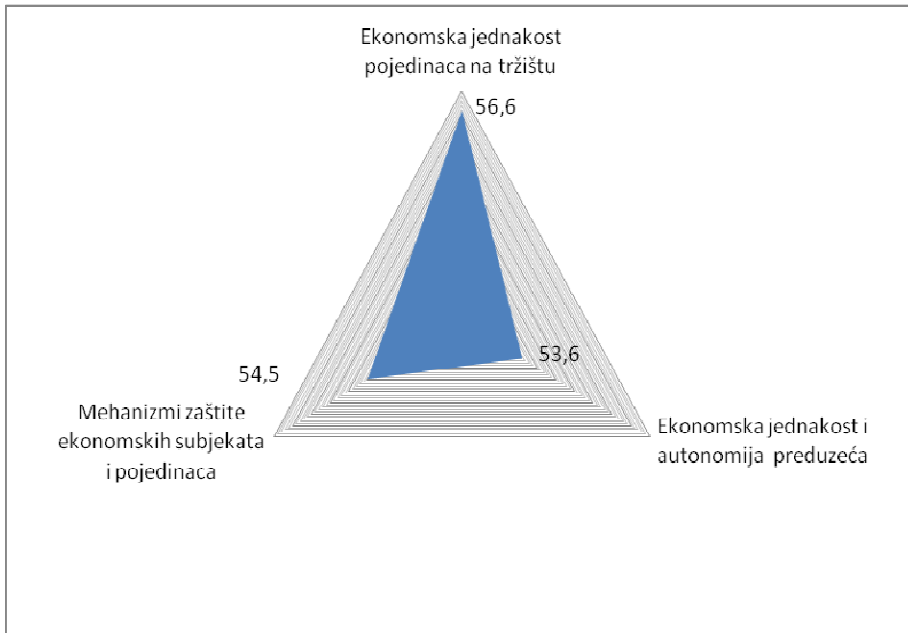
Tabela 15 - Ekonomske slobode i ekonomska participacija - sumarno po dimenzijama

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	T test
Ekonomska jednakost pojedinaca na tržištu	52,5	51,4	54,9	53,1	56,6	↑ 4,68 p < 0,01
Ekonomska jednakost i autonomija preduzeća	48,9	48,6	51,0	51,4	53,6	↑ 3,15 p < 0,01
Mehanizmi zaštite ekonomskih subjekata i pojedinaca	51,7	51,8	53,8	54,4	54,5	0,08 p > 0,05

Grafik 15.1 - Ekonomske slobode i ekonomska participacija - TREND

Grafik 15.2 - Ekonomske slobode i ekonomska participacija

Komparativno, dakle, poređenjem vrijednosti sve tri dimenzije, i dalje **najveći problem ostaje obezbjeđivanje ekonomske jednakosti i autonomije preduzeća (51,4)**. Prema tome, budući napori treba da budu usmjereni u pravcu obezbjeđivanja ekonomske autonomije preduzeća i poboljšanja situacije kada je riječ o pružanju jednakih šansi privrednim subjektima na tržištu.

4. OBRAZOVANJE

U savremenom demokratskom društvu, obrazovanje ima veoma važno mjesto. Kao tehnološki razvijeno društvo, moderna demokratija ne može funkcionalno da se zamisli bez razvijenog sistema obrazovanja. Ideja demokratije u svojoj obrazovnoj transkripciji se može svesti na ideju meritokratije, ili drugim riječima, ako je obrazovanje jedan od ključnih mehanizama postizanja socijalnog statusa, onda jednakost šansi u procesu obrazovanja proizvodi i društvenu jednakost. Praksa je, međutim, pokazala da ovo nije nimalo

lako ostvariti, jer se davanjem jednakih šansi svim pojedincima u procesu obrazovanja još uvijek ne mogu neutralisati bazične razlike koje postoje na socijalnoj i stratifikacijskoj ravni.

Značaj obrazovanja za demokratsku praksu možemo sagledati i u svijetlu mišljenja Evropskog suda za ljudska prava iz 1976. godine "Obrazovanje je suština očuvanja demokratskog društva". Sa velikom sigurnošću danas možemo reći da svi putevi vode u pravcu demokratije, ali da uspijeh na tom putu možemo očekivati samo ukoliko se obrazovanju i napredovanju u edukaciji svakog pojedinca i društva u cjelini posveti odgovarajuća pažnja i stvore odgovarajući okviri.

Ukoliko se obrazovni sistem ne postavi i funkcionise na principima otvorenosti, autonomnosti, efikasnosti, transparentnosti, neće biti moguće da odigra važnu ulogu za cjelokupno društvo. Stoga je veoma važno sagledati rezultate do kog stepena je došao proces reforme obrazovanja u Crnoj Gori, odnosno sagledati taj segment kroz komparaciju s istraživanjem prethodnog Indeksa demokratije u vezi sa ovom oblašću.

U svakom slučaju, područje obrazovanja je bilo nužno za analizu društva sa stanovišta demokratičnosti. Za ovo područje definisali smo i mjerili sljedeće dimenzije:

- Otvorenost i participacija u obrazovanju,
- Autonomija i efikasnost obrazovanja,
- Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja,
- Pluralizam u obrazovanju,
- Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje,
- Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju.

Svaka od dimenzija mjerena je po identičnoj i već opisanoj metodološkoj proceduri, a trudili smo se da sve značajnije dimenzije budu uzete u razmatranje. Rezultati mjerenja po dimenzijama i sumarni podaci slijede u daljem tekstu.

4.1. Otvorenost i participacija u obrazovanju

Ova dimenzija ima za cilj da ispita stepen u kome je obrazovanje otvoreno za sve društvene grupe. Budući da je socijalni status u velikoj mjeri funkcija obrazovnog procesa, sa stanovišta

demokracije društva ovo je veoma važna dimenzija. **Rezultati mjerenja ukazuju na to da je, kada je riječ o obrazovanju, došlo do napretka u prethodnom periodu, kada je riječ o otvorenosti obrazovanja prema djeci koja imaju nepovoljan socijalni status, jednakosti bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost i kada je reč o otvorenosti obrazovanja za sugestije i mišljenja građana** (tabela 16). Kada je riječ o dostupnosti obrazovanja bez obzira na prebivalište, mjerene vrijednosti su na nivou 2009. godine, no kada je o ovom indikatoru riječ, iako nema progressa, **komparativno najveću vrijednost mjerimo upravo u ovom pogledu, dok je najniža vrijednost u pogledu otvorenosti obrazovanja za mišljenja i sugestije građana.**

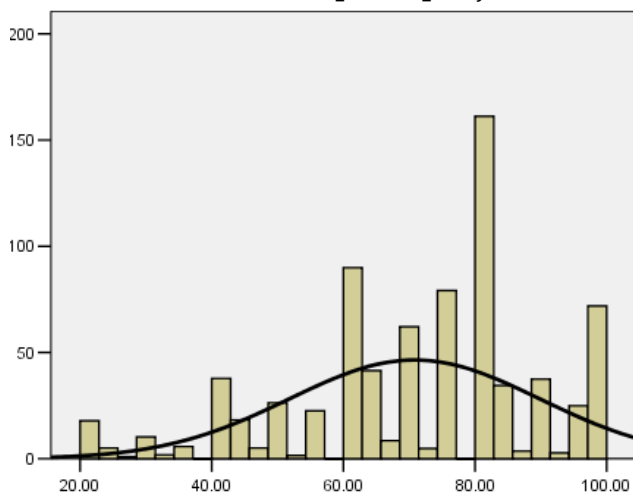
Tabela 16 - Otvorenost i participacija u obrazovanju – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Dostupnost obrazovanja svim građanima bez obzira na prebivalište / mjesto stalnog stanovanja	3,72	3,79	3,77	3,72	3,71	1,053
Otvorenost obrazovanja za djecu koja imaju nepovoljan socijalni status tj. koja potiču iz siromašnih porodica	3,37	3,33	3,45	3,41	3,51	1,162
Jednaki uslovi školovanja za cjelokupnu učeničku populaciju bez obzira na njihovu nacionalnu ili vjersku pripadnost	3,46	3,57	3,49	3,47	3,58	1,095
Otvorenost obrazovanja za sugestije i mišljenja građana	3,00	2,96	3,18	3,23	3,39	1,129

Tabela 16 - Otvorenost i participacija u obrazovanju – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	70,8022
95% Interval OD povjerenja	69,4617
DO	72,1427
Medijana	75,0000
Varijansa	361,600
Standardna devijacija	19,0158
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 16 - Otvorenost i participacija u obrazovanju

4.2. Autonomija i efikasnost obrazovanja

Efikan obrazovni sistem u demokratskom društvu mora da bude autonoman. Autonomija obrazovnog sistema obuhvata čitav niz aspekata, od autonomije u smislu odsustva pritisaka na sistem obrazovanja, do postojanja unutrašnjih mehanizama usmjerenih na autonomiju samih aktera obrazovnog procesa. Svi ovi aspekti su bili predmet mjerenja u okviru ove dimenzije. Ova dimenzija, takođe,

uključuje i pitanje efikasnosti obrazovnog sistema, jer je efikasnost zapravo jedna od ključnih karakteristika u pogledu ishoda koji se očekuje od obrazovanja.

Rezultati istraživanja (tabela 17) ukazuju na to da imamo **stagnaciju kada je riječ o razvijanju ličnosti, slobode i kreativnosti kod đaka, dok je u svim ostalim dimenzijama uočljiv pozitivan trend**. Opet, komparativno, iako je riječ o stagnaciji sa longitudinalnog stanovišta, situacija je upravo najbolja kada je riječ o razvoju slobode i kreativnosti kod učenika, dok je najniža mjerena vrijednost u pogledu pritiska političkih struktura i drugih centara moći na proces obrazovanja.

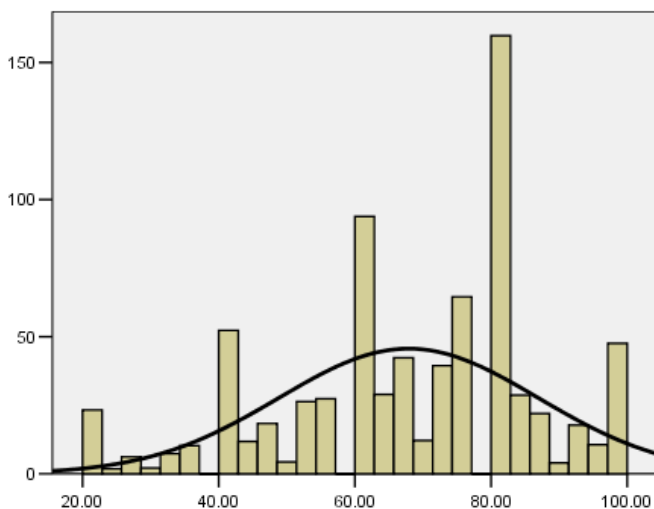
Tabela 17 - Autonomija i efikasnost obrazovanja – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Postojanje autonomije Univerziteta	3.10	3,18	3,23	3,24	3,40	1,111
Razvoj autonomije ličnosti, slobode i kreativnosti đaka u sistemu obrazovanja	3.56	3,87	3,69	3,60	3,61	1,049
Odsustvo pritiska političkih struktura i drugih centara moći na sistem obrazovanja	2.81	2,91	3,16	3,11	3,30	1,189
Odsustvo ideoloških sadržaja u nastavnim programima	2.94	3,09	3,26	3,20	3,34	1,147
Efikasnost obrazovnog sistema u pogledu realizacije ključnih obrazovnih ciljeva	3.16	3,33	3,37	3,26	3,36	1,108

Tabela 17.1 - Autonomija i efikasnost obrazovanja – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	67,8845
95% Interval OD povjerenja	66,5304
DO	69,2386
Medijana	72,0000
Varijansa	363,026
Standardna devijacija	19,0532
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 17. Autonomija i efikasnost obrazovanja

4.3. Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja

Pored autonomije i efikasnosti, u demokratskom društvu moraju postojati mehanizmi kontrole obrazovanja koji obezbjeđuju njegovu zakonitost. Ovo zapravo znači da društvo mora da razvije čitav niz mjera kontrole sistema obrazovanja, kako bi čitav obrazovni

proces bio u stanju da obezbijedi efikasnost i demokratičnost. Istraživanje ove dimenzije ukazuje na to da imamo veoma pozitivne trendove u svakom pojedinom aspektu koji je bio predmet mjerenja (tabela 18). Komparativno, **najveću vrijednost mjerimo u pogledu postojanja razvijenih kriterijuma na nacionalnom nivou za ocjenu kvaliteta obrazovanja, dok najnižu vrijednost mjerimo u pogledu efikasnosti zakona u borbi protiv korupcije u obrazovanju.**

Tabela 18 - Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja – prikaz po indikatorima

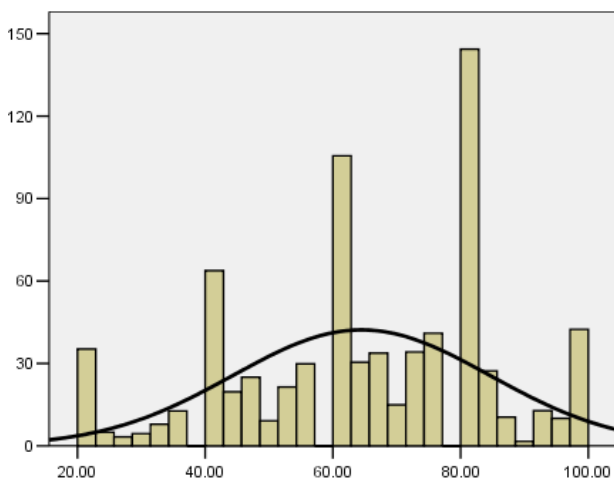
Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Efikasnost zakona u suzbijaju korupcije u sistemu obrazovanja	2.71	2,75	2,87	2,86	3,15	1,187
Efikasnost zakona u promjeni loših i nekvalitetnih propisa	2.88	3,09	3,08	3,10	3,28	1,147
Postojanje razvijenih kriterijuma na nacionalnom nivou za ocjenu kvaliteta obrazovanja	3.02	3,12	3,24	3,19	3,31	1,115
Poštovanje propisa od strane državnih službi u procjeni kvaliteta obrazovnih institucija	2.94	3,05	3,22	3,19	3,28	1,106
Mogućnost ocjenjivanja rada profesora i institucije od strane studenata	2.76	2,85	3,00	3,11	3,23	1,136

Tabela 18 - Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	64,4721
95% Interval povjerenja	OD 63,0241 DO 65,9201
Medijana	65,2917

Varijansa	406,189
Standardna devijacija	20,15414
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 18 - Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja

4.4. Pluralizam u obrazovanju

Poštovanje pluralizma u sistemu obrazovanja je jedan od najvažnijih principa obezbjeđivanja demokratičnosti u obrazovanju. U okviru ove dimenzije, mi smo uvažili sve ključne principe na kojima pluralizam u ovoj dimenziji treba da počiva. Rezultati istraživanja (tabela 19) pokazuju da je u jednom aspektu unutar ove dimenzije došlo do negativnog trenda, i to je **moćnost učeničkog-studentskog izbora obrazovnih sadržaja, što predstavlja problem usljed činjenice da je upravo u ovoj dimenziji izmjeran napredak u periodu 2008-2009.** U svim ostalim aspektima situacija je neznatno bolja u odnosu na 2009. godinu.

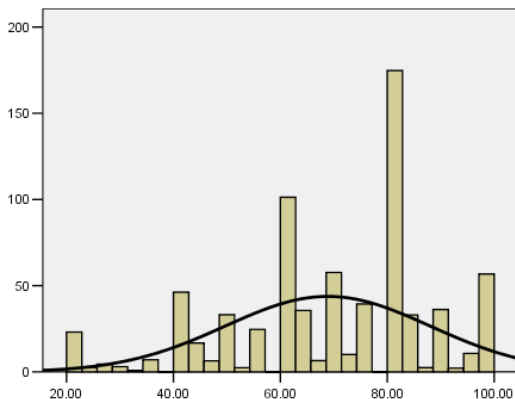
Tabela 19 - Pluralizam u obrazovanju – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Razvoj tolerancije kod đaka u odnosu na sve oblike različitosti u sistemu obrazovanja	3.35	3,52	3,41	3,45	3,49	1,051
Uvažavanje polnih, fizičkih, kulturnih, etničkih i vjerskih različitosti društva u nastavnim planovima i programima	3.41	3,51	3,48	3,47	3,50	1,063
Postojanje i primjena velikog broja metoda nastave u obrazovnom procesu	3.13	3,31	3,34	3,34	3,41	1,136
Mogućnost učeničkog-studentskog izbora obrazovnih sadržaja	3.06	3,43	3,44	3,58	3,43	1,105

Tabela 19.1 - Pluralizam u obrazovanju – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	68,8547
95% Interval OD povjerenja DO	67,4670 70,2425
Medijana	70,0000
Varijansa	368,538
Standardna devijacija	19,19734
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 19.1 - Pluralizam u obrazovanju

4.5. Uticaj i djelotvornost rasprave o obrazovanju

Prethodnih godina u Crnoj Gori je generalno došlo do napretka kada je riječ o javnoj raspravi na svim nivoima. Javna rasprava obezbjeđuje čitav niz važnih informacija koje su više nego korisne za uspješnu transformaciju pojedinih društvenih oblasti. U datoj konstelaciji definisali smo mrežu indikatora koji imaju za cilj da izmjere kako uticaj tako i djelotvornost javne rasprave na sistem obrazovanja (tabela 20). Kada je o ovoj dimenziji riječ, u odnosu na prethodni referentni period, **mjerimo napredak u pogledu mogućnosti iniciranja promjena od strane profesora, kao i iniciranje promjena od strane studenata u visokom školstvu.** U svim ostalim aspektima, bez obzira na razlike u numeričkim vrijednostima, statistički mjerimo manje-više iste vrijednosti kao i 2009. godine, dakle, nije došlo niti do poboljšanja, niti do pogoršanja. No, kada se uporede same vrijednosti različitih indikatora u aktuelnom presjeku, može se vidjeti da su razlike između aspekata veoma male, ili drugim riječima, po svim aspektima koji su predmet mjerenja, situacija je manje-više na istom nivou.

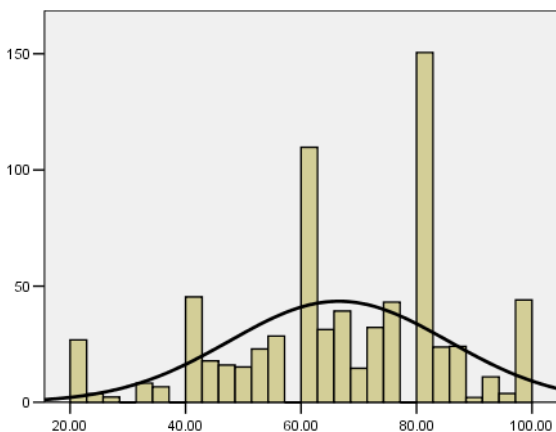
Tabela 20 - Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Mogućnost iniciranja konkretnih promjena u sistemu obrazovanja od strane nastavnika/profesora	2.98	3,14	3,14	3,22	3,34	1,127
Uvažavanje mišljenja stručnjaka NVO-a, uglednih pojedinaca i ostalih zainteresovanih u procesu donošenja propisa i zakona o obrazovanju	3.03	3,25	3,23	3,30	3,26	1,135
Postojanje dijaloga između nadležnih državnih institucija i društvenih organizacija koje se bave problemom obrazovanja	3.12	3,32	3,29	3,31	3,34	1,059
Učešće organizacija nacionalnih manjina u koncipiranju obrazovnih programa koji su namijenjeni nacionalnim manjinama	3.29	3,48	3,24	3,28	3,30	1,105
Mogućnost iniciranja konkretnih promjena u visokom školstvu od strane studenata a koje su usmjerene na poboljšanje kvaliteta visokog školstva	2.99	3,16	3,08	3,16	3,34	1,098

Tabela 20.1 - Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	66,5397
95% Interval povjerenja	OD DO
	65,1560 67,9235
Medijana	68,0000
Varijansa	359,151
Standardna devijacija	18,9513
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 20 - Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje

4.6. Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju

Javnost i dostupnost informacija u sistemu obrazovanja jeste veoma važno pitanje budući da se na ovaj način između javnosti i sistema obrazovanja uspostavlja dvosmjerna komunikacija koja je svakako važna za dalje procese demokratizacije obrazovnog sistema. Prilikom mjerenja ove dimenzije definisali smo čitav niz indikatora koji

se strukturalno prožimaju (tabela 21). Najprije, kada je riječ o sertifikaciji i provjeri udžbenika, te o dostupnosti relevantnih informacija o učeničkim postignućima, mjerimo stagnaciju. Pozitivne trendove mjerimo kada je riječ o transparentnosti rada obrazovnih institucija kao i u pogledu sistematskog informisanja javnosti od strane nadležnih organa. Sa druge strane, negativne trendove mjerimo kada je riječ o dostupnosti informacija vezanih za nastavne planove i programe. Komparativno, opet je važno napomenuti da su relativne razlike po indikatorima u aktuelnom trenutku veoma male, što govori da je stanje u svim aspektima mjerene dimenzije trenutno na približno ujednačenom nivou.

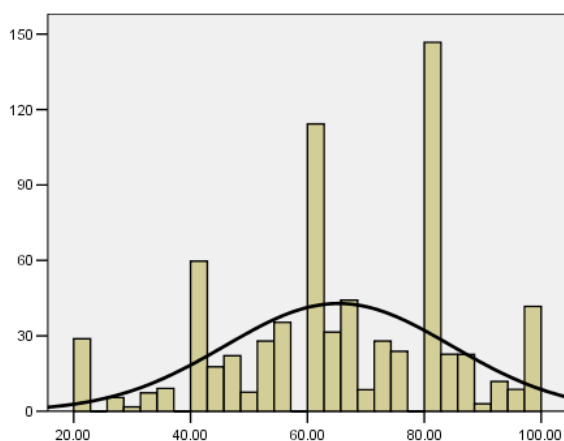
Tabela 21 - Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Postojanje javne i transparentne kontrole rada obrazovnih institucija	2.89	3,05	3,10	3,12	3,28	1,136
Sertifikacija i provjera udžbenika	3.05	3,20	3,21	3,31	3,28	1,171
Dostupnost relevantnih informacija o obrazovnim programima javnosti (građanima i medijima)	3.03	3,16	3,24	3,32	3,25	1,111
Dostupnost relevantnih informacija o rezultatima rada učeničke populacije javnosti (građanima i medijima)	3.09	3,08	3,22	3,33	3,31	1,070
Sistematsko informisanje javnosti o svim pitanjima vezanim za probleme obrazovanja od strane države i njenih organa (ministarstava)	2.90	2,95	3,10	3,21	3,28	1,105

21.1 - Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	65,2885
95% Interval povjerenja	OD 63,8779 DO 66,6992
Medijana	65,0000
Varijansa	377,046
Standardna devijacija	19,4177
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 21 - Transparentnost i dostupnost informacija u obrazovanju

4.7 Sumarni pokazatelji za područje obrazovanja

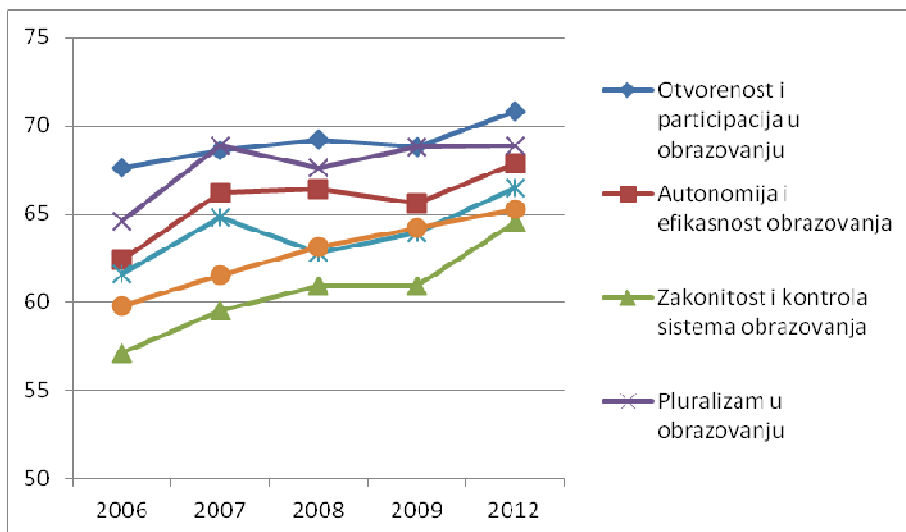
Rezultati mjerenja demokratčnosti u obrazovanju pokazuju pozitivne trendove (tabela 22). Najpozitivniji trend mjerimo kada je riječ o zakonitosti i kontroli sistema obrazovanja ($t = 4,84$), a zatim kada je riječ o uticaju i djelotvornosti javne rasprave na obrazovanje ($t = 3,75$) kao i kada je riječ o autonomiji i efikasnosti obrazovanja (t

= 3,31) a konačno, napredak postoji i kada je riječ o otvorenosti i participaciji u obrazovanju ($t = 2,93$). Sa druge strane, u pogledu pluralizma u obrazovanju i transparentnosti i dostupnosti informacija, mjerimo stagnaciju u odnosu na 2009. godinu.

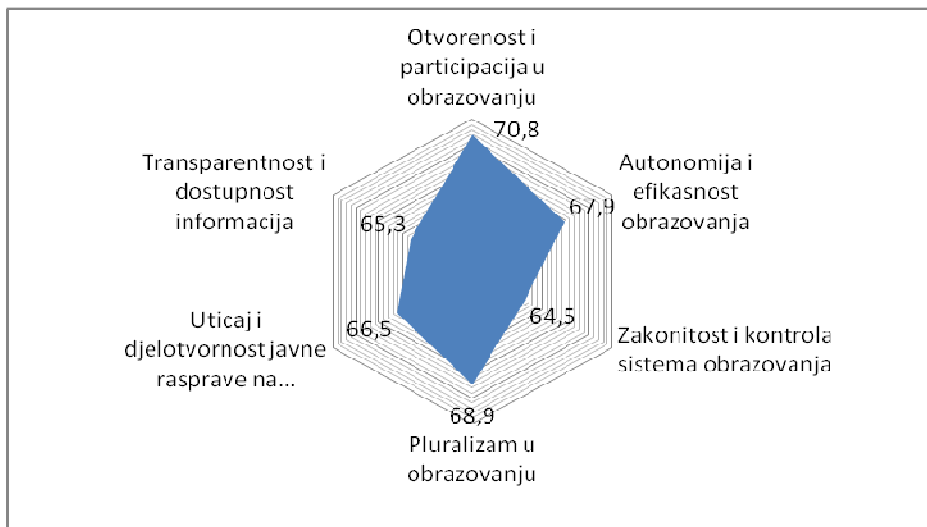
Tabela 22 - Demokracija u procesu obrazovanja - sumarno po dimenzijama

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	T statistic
Otvorenost i participacija u obrazovanju	67,6	68,6	69,2	68,8	70,8	2,93 p < 0,01
Autonomija i efikasnost obrazovanja	62,4	66,2	66,4	65,6	67,9	3,31 p < 0,01
Zakonitost i kontrola sistema obrazovanja	57,1	59,5	60,9	60,9	64,5	4,84 p < 0,01
Pluralizam u obrazovanju	64,6	68,9	67,6	68,8	68,9	0,08 p > 0,05
Uticaj i djelotvornost javne rasprave na obrazovanje	61,6	64,8	62,8	63,9	66,5	3,75 p < 0,01
Transparentnost i dostupnost informacija	59,8	61,5	63,1	64,2	65,3	1,52 p > 0,05

Grafik 22.1 - Demokracija u obrazovanju - TREND

Grafik 22.2 - Demokracija u obrazovanju

Ako se uporede vrijednosti po dimenzijama, može se uočiti da jedna od njih značajno zaostaje, i to je **zakonitost i kontrola sistema obrazovanja, tj. u ovom pogledu sistem obrazovanja je najdeficitarniji, iako je u ovom pogledu izmjerena najpozitivniji trend.** No, svakako se mora istaći da su u odnosu na ostala područja demokratije sve prosječne vrijednosti po dimenzijama kada je riječ o obrazovanju mnogo više, tj. **generalno demokratija u Crnoj Gori najmanje ima problema u pogledu obrazovanja** iliti, problemi u svim drugim oblastima su značajano izraženiji.

5. MEDIJI

Uloga medija u savremenim društvima demokratskog karaktera je nezamjenjiva. Može se istaći da se danas 'politika', u najširem smislu, usvaja i prosljeđuje putem medija, a samim tim značaj medija po demokratiju više je nego očigledan. Sintezu relacije mediji-demokratija možemo vidjeti kroz stav da mediji mogu postojati bez demokratije, ali demokratija danas bez slobodnih i profesionalnih medija nije moguća.

Suštinski, demokratija egzistira na borbi različitih mišljenja i potrebno je u svim oblastima društvenog života izgraditi socijalnu

klimu koja unaprjeđuje i podržava javnu diskusiju o različitim stavovima i mišljenjima. Sloboda medija i njena konstruktivna, ključna uloga u demokratskim procesima se nerijetko sputava načinima koji su češće prikriveni nego vidljivi. Načelna misija medija je da budu *vox populi*, glas naroda, njegovo pravo da sazna istinu i da se prema njoj kritički odnosi; ipak nemoguće je u potpunosti obezbijediti mehanizme kojima će se garantovati rad medija u službi demokratije. Jer nevidljiva ruka slobode nije *a priori* neprikosnoveni i nedodirljiva kakav se utisak može steći analizirajući vodeće teoretičare slobodne riječi, filozofe liberalne ideologije Džona Stjuarta Mila i Džona Milтона. Praksa nas uči drugačije, sloboda medija i u najdemokratskijim društvima je umanjena, u određenoj mjeri, ekonomskim, političkim, društvenim i kulturnim ograničenjima.

Mediji u demokratskim društvima trebaju imati nekoliko funkcija da bi na valjan način doprinosili konsolidaciji demokratskog sistema. Dakle, mediji trebaju biti izvor pouzdanih informacija, nastojati biti kontrolor vlasti, nositi ulogu psa čuvara demokratije i demokratskih vrijednosti uopšte. Dalje, od medija se očekuje da budu mehanizam preko koga javnost kontroliše kako neki izabrani predstavnici u njihovo ime vrše vlast, da budu svojevrsan forum za javnu debatu, kreiraju ambijent u kome se različite društvene ideje, od strane različitih subjekata prezentiraju i sukobljavaju da bi se oko njih kao krajni produkt stvorio opšti društveni konsenzus. Da bi se doživjele kao kredibilne i za jačanje demokracije korisne, medijske reprezentacije stvarnosti moraju imati utemeljenje u realnim društvenim interesima i u dominantnim normama i vrijednostima. Medijska praksa osmišljavanja se ne odvija u praznom prostoru niti zavisi od slobodne volje poslenika javne riječi. Nju determiniše istorijski, socijalni i kulturni razvoj jedne zajednice – medijska praksa odražava dominantne društvene, političke i kulturne norme i vrijednosti. Problem nastaje kada se susretnemo sa društvima u kojima ne postoji većinski konsenzus oko normi i vrijednosti i tada mediji često funkcionišu kao sredstvo u borbi oko uspostavljanja dominantnih normi i vrijednosti i otuda napori da se mediji politički instrumentalizuju, a otuda i viđenje određenog dijela publike da su pojedini mediji politički instrumentalizovani čak i kada njihovi novinari smatraju da se ponašaju potpuno profesionalno.

Medijska scena u Crnoj Gori danas je sasvim drugačija od one koja je karakterisala period prije tranzicije. U periodu real-socijalizma

mediji su predstavljali jedan od važnih elemenata ideološke reprodukcije društva. Ovakvo stanje u medijima u ovom periodu je deklarativnog karaktera, a informisanje u službi održanja socijalističkog društva i njegovih istina se ne može okarakterisati kao cenzura, već kao sistem koji počiva na jedinstvenoj matrici.

Ulaskom u proces društvene transformacije situacija na medijskoj sceni se mijenjala iz dana u dan. Najprije osim državnih, dominantnih medija pojavili su se privatni mediji koji nijesu po definiciji predstavljali produženu ruku države i njene politike. Ovo važi kako za elektronske tako i za štampane medije. Takođe, i državni mediji su promijenili svoje mjesto i ulogu. Nestankom komunističke partije sa političke scene i formiranjem većeg broja novih partija mediji koji su još uvijek bili pod kontrolom struktura na vlasti su morali pokazati izvjesnu dozu elastičnosti i prema tome reflektovati promjene koje su se dogodile. Istina, državni mediji i tada kao i danas favorizuju političke partije koje su na vlasti, ali jednako je očigledan i napor da se između stavova vladajućih struktura i opozicionih mišljenja uspostavi neka vrsta balansa. Konačno, veoma je važno sagledati kakvog je efekta u stavovima građana imala transformacija državne televizije Crne Gore u javni servis, što je izuzetno važno s obzirom na epitet najmoćnijeg elektronskog medija, odnosno koliko je to značajno za demokratizaciju društva uopšte.

S druge strane, formiranje privatnih medija je dodatno demokratizovalo društvene odnose i relaksiralo sveukupnu političku komunikaciju. Iako su u procesu formiranja novih medija posredovali individualni i grupni interesi određenih struktura, ipak je ovaj proces bio višesmjern, tako da danas privatni mediji, vođeni različitim interesnim strukturama, favorizuju opozitne političke opcije, što je svakako dobro sa stanovišta demokratizacije. Izričući ovakvu konstataciju imamo, prije svega na umu, činjenicu da je postojanje alternativnih informacija jedan od ključnih uslova za nastajanje poliarhije (v. R. Dal).

Baveći se ovim područjem definisali smo sljedeće dimenzije koje su predstavljale predmet mjerenja:

- Autonomija i nezavisnost mjerenja,
- Profesionalnost medija,
- Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija,
- Otvorenost medija.

Metodološki gledano, primijenjena je ista procedura kao i u prethodnim slučajevima, a kumulativno na osnovu svih dimenzija bilo je moguće sintetizovati jedinstvenu ocjenu za cijelo područje.

5.1. Autonomija i nezavisnost medija

Prva dimenzija koja je predmet merenja u okviru ovog područja, jeste autonomija i nezavisnost medija. U ovom pogledu nastojali smo izmjeriti stepen ostvarene autonomije pojedinačno za štampane i elektronske medije. Prije nego počnemo sa analizom rezultata, važno je reći da je teško ocijeniti idealno stanje u ovom području, jer i u najdemokratskijim društvima određene strukture moći jesu *de facto* u stanju da utiču na medije. Drugim riječima, nije uputno ideal-tipski zamišljati nezavisnost medija u bilo kojem društvu, time i u Crnoj Gori, jer interesne strukture gotovo po pravilu nađu načina da utiču na medije.

Rezultati istraživanja ove dimenzije (tabela 23) ukazuju na to da u svim aspektima koji su predmet merenja **bilježimo pozitivne trendove osim kada je riječ o pritisku na medije od strane institucija iz Srbije**. Međutim, komparativno, u aktuelnom trenutku, kada je o medijima riječ, **najviše vrijednosti mjerimo upravo u pogledu pritisaka na medije od strane institucija iz Srbije, kao i u pogledu pritisaka na medije od strane vjerskih i nacionalnih zajednica**. Sa druge strane, **najniže vrijednosti u ovoj dimenziji mjerimo u kada je riječ o pritisku na medije od strane vlasti i državnih institucija, od strane političkih partija kao i od strane uticajnih pojedinaca**.

Tabela 23 - Autonomija i nezavisnost medija – prikaz po indikatorima

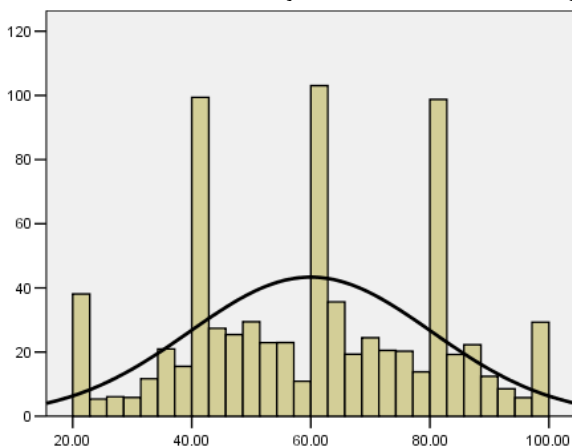
Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Odsustvo pritiska na medije od strane vlasti i državnih institucija	2.54	2,53	2,60	2,65	2,87	1,241
Odsustvo pritiska na medije od strane partija i političkih organizacija	2.57	2,50	2,54	2,61	2,89	1,262
Odsustvo pritiska na medije od strane bogatih pojedinaca i grupa	2.68	2,57	2,52	2,54	2,90	1,252

Odsustvo pritiska na medije od strane vjerskih i nacionalnih zajednica	3.07	3,08	2,93	3,07	3,11	1,172
Odsustvo pritiska na medije od strane organizacija i institucija iz Srbije	3.22	3,35	3,09	3,25	3,12	1,175
Autonomija štampanih medija	2.56	2,68	2,82	2,87	3,03	1,166
Autonomija radio stanica	2.74	2,80	2,92	2,93	3,09	1,184
Autonomija TV stanica	2.54	2,64	2,85	2,82	3,07	1,170

Tabela 23.1 - Autonomija i nezavisnost medija – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	59,9647
95% Interval OD povjerenja	58,5280
DO	61,4015
Medijana	60,0000
Varijansa	415,422
Standardna devijacija	20,3819
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 23 - Autonomija i nezavisnost medija

5.2. Profesionalnost medija

Da bi mediji efikasno ispunjavali svoju ulogu u demokratskom društvu, moraju s jedne strane biti nezavisni, ali sa druge moraju uvažavati profesionalne standarde koji važe za medijsku scenu. Ovo je bio predmet mjerenja ove dimenzije. Rezultati istraživanja ukazuju na to da su vrijednosti svih indikatora više u odnosu na 2009. godinu, prema tome, nema sumnje da kada je riječ o profesionalnosti medija mjerimo progresivne trendove (tabela 24). Ako se indikatori uporede međusobno, valja istaći da su relativne razlike između indikatora srazmjerno male, tj. situacija je u svim mjerenim aspektima manje-više na istom nivou.

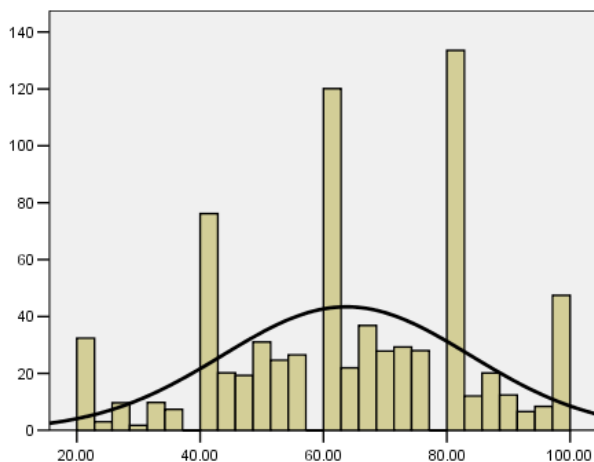
Tabela 24 - Profesionalnost medija – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Profesionalno informisanje javnosti	2.91	2,97	3,10	3,07	3,22	1,135
Objektivno informisanje javnosti	2.81	2,85	2,95	2,95	3,24	1,148
Pravovremeno informisanje javnosti	3.16	3,16	3,15	3,17	3,25	1,126
Profesionalnost štampanih medija	2.78	2,86	3,01	3,01	3,15	1,136
Profesionalnost radio stanica	2.99	3,02	3,17	3,11	3,21	1,091
Profesionalnost TV stanica	2.90	2,93	3,10	3,05	3,12	1,144

Tabela 24.1 - Profesionalnost medija – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	63,7123
95% Interval povjerenja	62,2854
OD	65,1391
DO	
Medijana	63,3333
Varijansa	404,814
Standardna devijacija	20,1200
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 24 - Profesionalnost medija

5.3. Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija

Postojanje monopola u bilo kom segmentu demokratskog društva predstavlja ozbiljnu prepreku sa stanovišta ostvarenja demokratskih principa. Kada je o medijima riječ, ovaj problem je posebno izražen, jednostavno zato što u takvoj situaciji u ukupnoj političkoj komunikaciji može da dominira samo jedan politički diskurs, i to onaj koji je odgovoran za monopol u medijima.

Kada je o samom mjerenju indikatora na ovoj dimenziji riječ (tabela 25), možemo reći da imamo **pozitivan trend kada je riječ o svim aspektima koji su bili predmet mjerenja**. Dalje, i to je karakteristično, relativne razlike između mjerenih aspekata su u ovom trenutku srazmjerno male, prema tome, u svim ovim aspektima situacija je u ovoj dimenziji ujednačena.

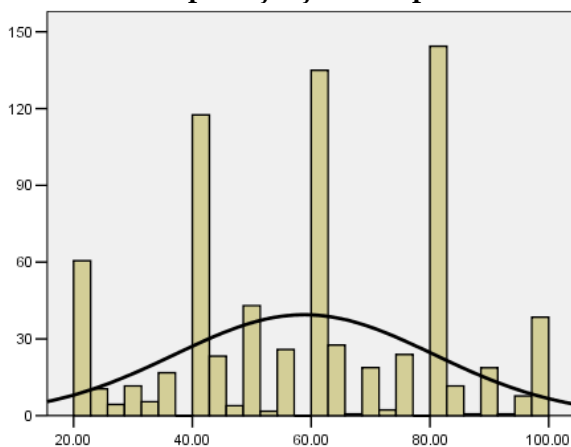
Tabela 25 - Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Ravnopravnost štampanih medija	2.57	2,54	2,71	2,66	2,99	1,178
Ravnopravnost radio stanica	2.62	2,59	2,75	2,66	2,98	1,183
Ravnopravnost TV stanica	2.55	2,53	2,67	2,63	2,91	1,171
Odsustvo monopola pojedinih medija u odnosu na ostale medije	3.13	2,57	2,70	2,66	2,96	1,162

Tabela 25.1. Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	58,8577
95% Interval povjerenja	57,2990
OD	60,4163
DO	60,0000
Medijana	60,0000
Varijansa	475,982
Standardna devijacija	21,8170
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 25 - Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija

5.4. Otvorenost medija

U politički pluralnom i nacionalno heterogenom društvu mediji moraju biti u stanju da u skladu sa principima demokratije reflektuju različita mišljenja i stavove i da imanentno integrišu sve različitosti u jedinstven politički i društveni prostor. Ovaj zahtjev je više od parcijalnog političkog interesa bilo koje grupacije i mora biti u skladu sa zahtjevima za postizanjem opšteg društvenog konsenzusa koji je važan za funkcionisanje društvenog sistema. Tolerancija i otvorenost za raznolika mišljenja i stavove medijskih uređivačkih politika prema pojedinim temama i društvenim grupama, posebno kada se radi o temama koje su van *dominantnog miljea*, jesu ključna komponenta demokratske kulture bez koje nikakav insitucionalni napredak neće ostvariti dugotrajne rezultate.

Mjereći ovu dimenziju posredstvom indikatora, možemo vidjeti značajan napredak u dva aspekta (tabela 26). Tačnije, u prethodnih godinu dana došlo je do negativnog trenda kada je riječ o **otvorenosti medija za različita politička mišljenja i različite ideologije, te otvorenosti medija za različite vjerske i nacionalne grupacije koje žive u Crnoj Gori**. Indikativno je da je upravo u ova dva aspekta mjereno napredak u periodu 2008-2009. Mjerenjem otvorenosti medija za mišljenja građana i organizacija, mjerimo identičnu vrijednost kao i 2009. godine, a **pozitivan trend je prisutan jedino kada je u pitanju otvorenost i sloboda kritike vlasti i pojedinaca**. Međutim, sa druge strane, upoređujući relativne vrijednosti po aspektima, upravo je vrijednost indikatora u ovom pogledu najniža, dok su ostale tri prilično ujednačene.

Tabela 26 - Otvorenost medija – prikaz po indikatorima

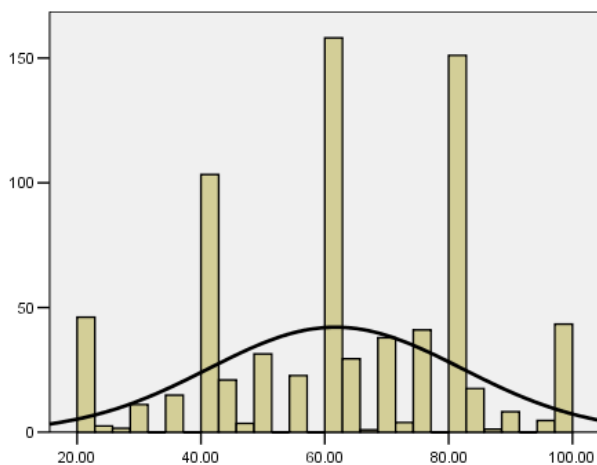
Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Otvorenost medija za različita politička mišljenja i različite ideologije	2.59	2,56	3,05	3,20	3,11	1,124
Otvorenost medija za različite vjerske i nacionalne grupacije koje žive u Crnoj Gori	3.16	3,32	3,14	3,21	3,13	1,124
Otvorenost medija za mišljenja građana, građanskih organizacija i uglednih pojedinaca	2.94	3,08	3,08	3,12	3,12	1,101

Otvorenost i sloboda kritike vlasti i ostalih institucija i pojedinaца	2,63	2,77	2,79	2,82	3,04	1,140
--	------	------	------	------	------	-------

Tabela 26.1 - Otvorenost medija – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	61,7114
95% Interval OD povjerenja DO	60,2510
	63,1717
Medijana	60,0000
Varijansa	417,848
Standardna devijacija	20,44134
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 26 - Otvorenost medija

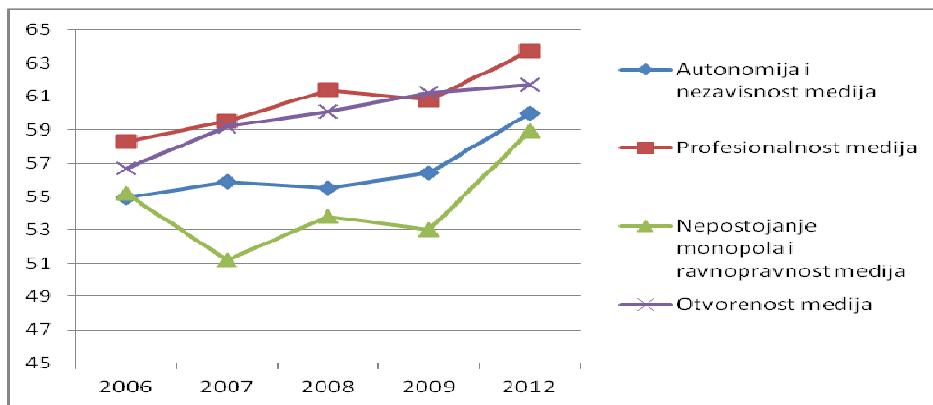
5.5. Sumarni pokazatelji za područje medija

Analizom svih dimenzija koje su obuhvaćene područjem medija, ukazuju na to da je **samo u jednom segmentu došlo do stagnacije i to kada je riječ o otvorenosti medija, dok u svim ostalim dimenzijama mjerimo značajan napredak.** . U odnosu na 2009. godinu najveći napredak mjerimo kada je riječ o postojanju monopola i ravnopravnosti medija ($t = 7,38$), a zatim u pogledu autonomije medija ($t = 4,87$), te u pogledu profesionalnosti medija ($t = 4,00$). Relativne razlike između indikatora u aktuelnom trenutku su srazmjerno niske.

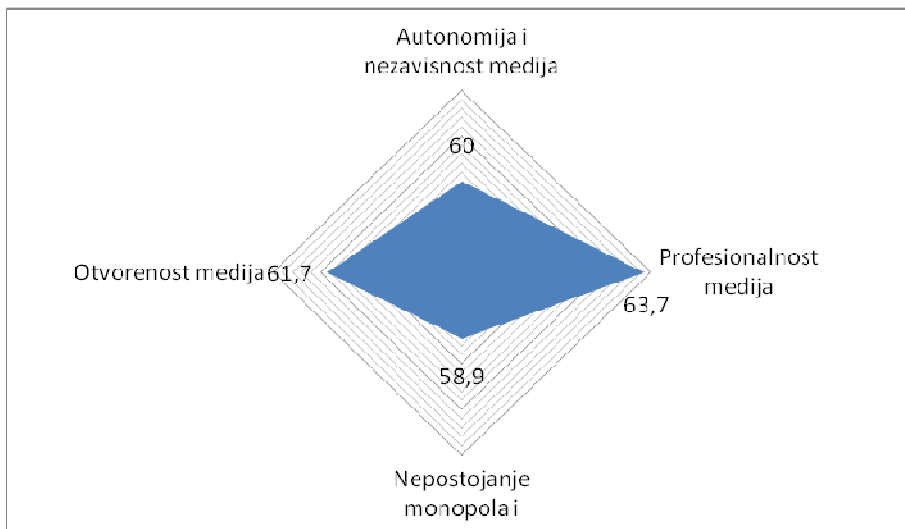
Tabela 27 - Demokracičnost medija- sumarno po dimenzijama

Dimenzije	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	T test
Autonomija i nezavisnost medija	54,9	55,9	55,5	56,4	60,0	4,87 $p < 0,01$
Profesionalnost medija	58,3	59,5	61,4	60,8	63,7	4,00 $p < 0,01$
Nepostojanje monopola i ravnopravnost medija	55,2	51,2	53,8	53,0	58,9	7,38 $p < 0,01$
Otvorenost medija	56,7	59,2	60,1	61,2	61,7	0,69 $p > 0,05$

Grafik 27.1 - Demokracičnost medija - TREND

Grafik 27.2 - Demokracičnost medija

Sumarno, iako je situacija u svim oblastima koje ovaploćuju medijsku praksu zadovoljavajuća, **najveći problem je i dalje situacija koja se tiče monopola i ravnopravnosti medija**. Vrijednost ove dimenzije (58,9) nešto je ispod svih ostalih dimenzija i ukazuje na to da kada je o monopolima riječ, imamo problem sa demokracičnošću u oblasti medija.

6. NACIONALNE I VJERSKE MANJINE

Cilj manjinske politike svih demokratskih društava je puna integracija manjina u društveni život uz dalje očuvanje i razvijanje njihove nacionalne i kulturne posebnosti. U tom pravcu neophodno je ostvariti stalnu komunikaciju državnih organa sa predstavnicima svih manjinskih zajednica, partnerskim odnosom sa relevantnim međunarodnim organizacijama i institucijama i svim onim subjektima koji djeluju u srodnoj materiji.

Stabilan pravni položaj nacionalnih manjina zahtijeva da zaštita njihovih prava bude integralni i funkcionalni dio cjelokupnog pozitivno pravnog sistema, uključujući slobodan pristup svim političkim, društvenim, ekonomskim, kulturnim i državnim

djelatnostima, kao i mogućnost izbora na svim nivoima društvene selekcije. Ustavnim i zakonskim rješenjima su postavljeni temelji proizvodnje mehanizama kojima će se štititi individualna, ali i kolektivna prava manjina i razvoja instituta afirmativne akcije. Crna Gora je u fazi finalizacije kreiranja pravnog ambijenta kojim će se garantovati očuvanje i razvoj nacionalnog i vjerskog pluralizma prema standardima moderne Evrope. Bez nacionalnog i vjerskog pluralizma, čak i ako postoji stvarni politički pluralizam, nemoguće je zamisliti moderno demokratsko društvo.

Promjene koje se realizuju a koje su potrebne, moraju biti izraz sazrele svijesti naroda oslobođenog balasta istorije i predrasuda. Samo takve mogu dati neophodan impuls sveukupnoj demokratizaciji crnogorskog društva. Poželjan model društvenih odnosa u višenacionalnim društvima, za šta Crna Gora jeste jedinstven primjer, kao neophodan uključuje usklađivanje socijalnih i političkih interesa različitih etnokulturnih zajednica u vezi sa unaprijeđenjem njihovog identiteta i kulture. Mora se ostvariti dovoljan stepen jednakosti, nediskriminacije, tolerancije, uvažavanja različitosti u cilju uspostavljanja ravnoteže često oprečnih interesa ovih grupa i opšteg interesa u cijelini. Etničke raznolikosti i kulturni pluralizam trebaju biti prednost i bogatstvo, ne osnov za nerazumijevanje i netrpeljivost. Animiziteti među etničkim grupama uglavnom su zasnovani na pitanjima narcisoidne egocentričnosti, predrasudama, stereotipima koje pripadnici različitih etničkih grupa nose u svojim kolektivnim pamćenjima a nedemokratski situacioni kontekst je plodno tle za raspirivanje istih.

Pitanje statusa nacionalnih manjina i stepena njihovog uključivanja u političke procese je svakako pitanje sveukupne demokratičnosti društva. Kakvo je stanje crnogorskog društva po tom pitanju, pokazaće nam sljedeće mjerenje. U mjerenju stepena demokratičnosti koji je postignut na ovom planu definisali smo sljedeće dimenzije:

- Formalno pravna zaštita manjina,
- Diskriminacija manjina,
- Postojanje mehanizama zaštite manjina,
- Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja.

Mjerenje po dimenzijama je izvršeno po standardizovanoj metodološkoj proceduri i na isti način kao i kod ostalih područja, čime je omogućena komparacija podataka svake vrste. Izbor samih dimenzija je i teorijski i praktično utemeljen, pri čemu njihovom sumarizacijom možemo doći do jedinstvenog i sintetičkog pokazatelja.

6.1. Formalno-pravna zaštita manjina

Prva dimenzija našeg mjerenja jeste formalno-pravna zaštita manjina. Cilj ove dimenzije jeste da ispita u kojoj mjeri sama zakonska regulativa štiti prava nacionalnih manjina. Ovo je značajno pitanje, naprosto zbog činjenice što ovaj aspekt zaštite prava manjine jeste osnovni preduslov za sve ostale aspekte i oblike izjednačavanja i integrisanja manjina u demokratski sastav i funkcionisanje čitavog društva.

Rezultati istraživanja ukazuju na dvije ključne stvari (tabela 28). Prvo, **po svim indikatorima, od 2009. godine do danas, jasno je da je riječ o pozitivnom trendu**, a ovo je posebno značajno s obzirom na činjenicu da je u periodu od 2008. do 2009. u svim aspektima mjeren negativni trend. Upoređujući vrijednosti po indikatorima, kao i ranijih godina, **najniža je vrijednost indikatora koji se tiče postojanja konkretnih akcija vlasti u službi zaštite prava manjina, dok je najviša vrijednost u pogledu slobode izražavanja vjerskih opredjeljenja.**

Tabela 28 - Formalno pravna zaštita manjina – prikaz po indikatorima

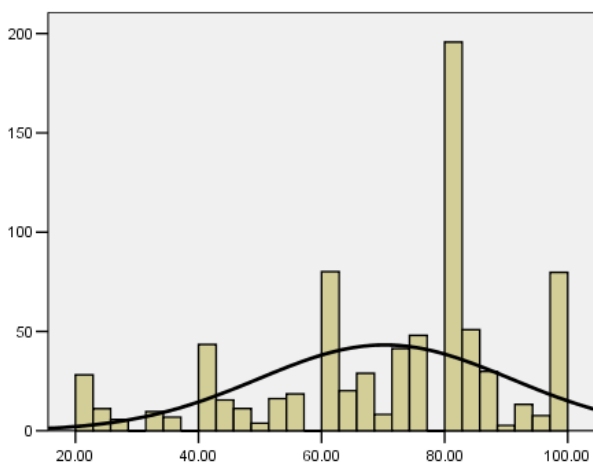
Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Zakonska zaštićenost nacionalnih manjina	3.72	3,69	3,53	3,45	3,53	1,140
Zakonska zaštićenost vjerskih zajednica	3.61	3,70	3,50	3,42	3,57	1,126
Sloboda izražavanja vjerskih opredjeljenja	3.70	3,71	3,59	3,53	3,62	1,082
Sloboda izražavanja političkih i kulturnih opredjeljenja nacionalnih manjina	3.61	3,59	3,51	3,42	3,49	1,120

Postojanje konkretnih akcija vlasti koje su u službi zaštite prava manjina	3,47	3,49	3,27	3,26	3,44	1,147
--	------	------	------	------	------	-------

Tabela 28.1 - Formalno pravna zaštita manjina – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	70,2573
95% Interval OD povjerenja DO	68,8142 71,7005
Medijana	76,0000
Varijansa	419,895
Standardna devijacija	20,4913
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 28 - Formalno pravna zaštita manjina

6.2. Diskriminacija manjina

Jedno od ključnih pitanja kada je riječ o ukupnom društvenom i političkom položaju manjina, jeste pitanje postojanja ili nepostojanja svih oblika diskriminacije prema manjinama. Ovo je bio neposredni predmet mjerenja ove dimenzije koja za predmet ima ispitivanje šest oblika diskriminacije.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da **u svim aspektima koji su predmet istraživanja u ovoj dimenziji mjerimo pozitivne trendove osim u jednom aspektu koji se tiče ekonomskog i društvenog razvoja regiona u kojima žive manjine, gdje mjerimo negativan trend** (tabela 29). Ujedno, upravo u ovom aspektu je mjerena vrijednost najniža u odnosu na sve ostale aspekte, što dodatno opterećuje vrijednost samog indikatora. Nadalje, i vrijednost indikatora koja se tiče diskriminacije nacionalnih i vjerskih manjina od strane državnog aparata i činovnika je veoma niska. Sa druge strane, najviše vrijednosti su u pogledu reprezentativne zastupljenosti i napredovanja nacionalnih manjina u državnim službama, kao i u pogledu jednakosti u zapošljavanju sa većinskim narodom.

Tabela 29 - Diskriminacija manjina – prikaz po indikatorima

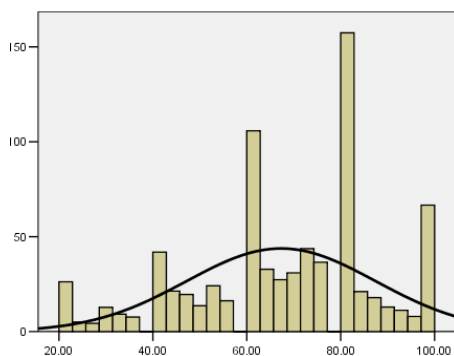
Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Jednakost zapošljavanja i napredovanja nacionalnih manjina i većinskog naroda	3.54	3,47	3,29	3,25	3,44	1,166
Reprezentativna zastupljenost i napredovanje nacionalnih manjina u državnim službama	3.46	3,41	3,25	3,22	3,45	1,154
Nepriistrasnost sudske vlasti u procesima u kojima učestvuju nacionalne i vjerske manjine	3.17	3,30	3,24	3,21	3,35	1,130
Odnos povjerenja prema vlasti da neće biti diskriminacije nacionalnih manjina u sudskom postupku	3.30	3,19	3,20	3,01	3,39	1,134
Odsustvo diskriminacije nacionalnih i vjerskih manjina od strane državnog aparata i činovnika	3.42	3,38	3,33	3,21	3,34	1,159

Državna briga o ekonomskom i društvenom razvoju regiona u kojima žive nacionalne i vjerske manjine	3,25	3,25	3,14	3,05	3,33	1,173
--	------	------	------	------	------	-------

Tabela 29.1 - Diskriminacija manjina – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	67,3001
95% Interval OD povjerenja	65,8783 DO
Medijana	70,0000
Varijansa	406,038
Standardna devijacija	20,1504
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 29 - Diskriminacija manjina

6.3. Postojanje mehanizma zaštite manjina

Posebno važno pitanje sa stanovišta ukupnog stanja demokracije u društvu jeste postojanje mehanizama koji su u službi zaštite manjina. U međunarodnim dokumentima koja tretiraju prava manjina, kao i u praksi razvijenih demokratskih društava, postoji čitav niz razvijenih mehanizama koji upravo imaju za cilj da zaštite prava manjina. Ovi mehanizmi jesu dijelom institucionalni, ali dijelom predstavljaju i reakcije određenih struktura koje su sastavni dio demokratskog habitusa jednog društva.

Naši rezultati u ovom pogledu opet ukazuju na to da **u Crnoj Gori imamo pozitivne trendove u svakom pojedinom aspektu kada je riječ o mehanizmima zaštite manjina** (tabela 30). Dakle, u ovom pogledu se situacija poboljšava, te javnost smatra da su mehanizmi zaštite manjina u prethodnom periodu kvalitetniji nego što je to bio slučaj 2009. godine. Takođe, možemo uočiti da su relativne vrijednosti između samih aspekata u aktuelnom trenutku srazmjerno male.

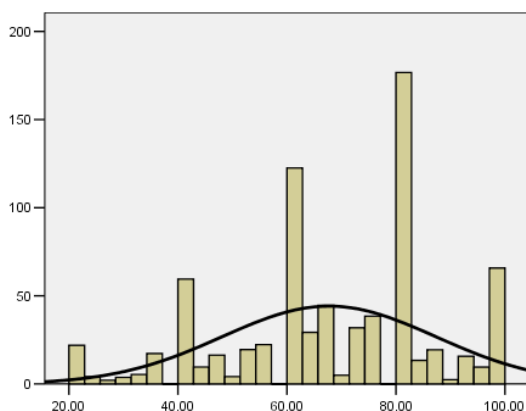
Tabela 30 - Postojanje mehanizma zaštite manjina – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Razvijenost državnih institucija koje štite prava nacionalnih i vjerskih manjina	3.48	3,42	3,28	3,19	3,40	1,099
Razvijenost institucija civilnog društva koje štite prava nacionalnih i vjerskih manjina	3.40	3,40	3,32	3,19	3,45	1,089
Postojanje reakcija javnosti na slučajeve kršenja prava manjina	3.35	3,38	3,34	3,26	3,43	1,074
Spremnost i sposobnost vlasti da zaštiti prava nacionalnih i vjerskih manjina u svim djelovima zemlje	3.36	3,34	3,22	3,20	3,36	1,122
Efikasnost državnog aparata u slučajevima kršenja prava nacionalnih manjina	3.23	3,23	3,13	3,08	3,39	1,126

Tabela 30.1 - Postojanje mehanizma zaštite manjina – prikaz po indikatorima

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	67,7146
95% Interval povjerenja	OD 66,3170 DO 69,1121
Medijana	68,0000
Varijansa	385,494
Standardna devijacija	19,63401
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 30 - Postojanje mehanizma zaštite manjina

6.4. Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja

Posebno važno pitanje u demokratskom sistemu jeste pitanje načina na koji se većina odnosi prema manjinama, a ovo pitanje je direktno povezano sa načinom na koji se informiše javnost o statusu i pravima manjina. Mi smo u ovom pogledu uključili sve ključne indikatore koji mjere ovi dimenziju.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da su i **u ovom pogledu pozitivni trendovi izraženi u poređenju sa 2009. godinom** (tabela 31).

Dakle, u svakom pojedinom aspektu koji je bio predmet mjerenja, došlo je do poboljšanja u pogledu odnosa većine prema manjini i korektnosti javnog informisanja. Komparativno, upoređujući vrijednosti indikatora u posljednjem istraživanju, i u ovom slučaju možemo vidjeti srazmjerno male razlike između samih indikatora.

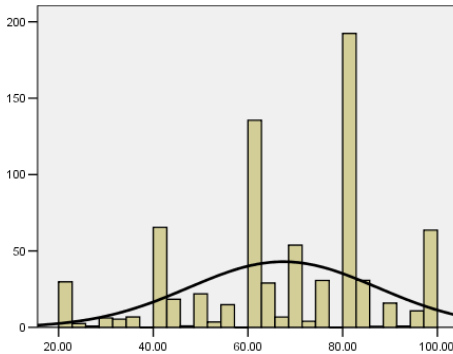
Tabela 31 - Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Odsustvo govora mržnje u medijima prema nacionalnim i vjerskim manjinama	3.32	3,31	3,34	3,33	3,38	1,109
Pomoć vlasti u ostvarivanju kontakata i podsticanju saradnje između nacionalnih manjina i matične države	3.38	3,41	3,26	3,22	3,35	1,093
Uključenje i podrška države akcijama koje obezbjeđuju bolji tretman nacionalnih i vjerskih manjina	3.39	3,46	3,30	3,22	3,40	1,076
Uključenost nacionalnih i vjerskih manjina u aktivnosti organizacija koje štite njihova prava	3.65	3,66	3,44	3,32	3,43	1,086

Tabela 31 - Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja – SKOR

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	67,4288
95% Interval OD	66,0017
povjerenja DO	68,8559
Medijana	70,0000
Varijansa	397,139
Standardna devijacija	19,92835
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

Grafik 31 - Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja

6.5. Sumarni pokazatelji za položaj nacionalnih i vjerskih manjina

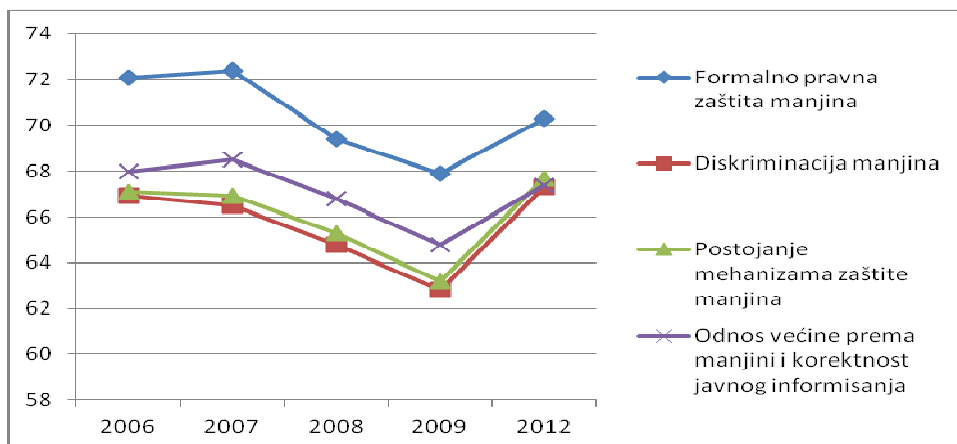
Sumarni pokazatelji područja koje mjeri položaj nacionalnih i vjerskih manjina **nedvosmisleno ukazuju na pozitivne trendove koje smo identifikovali i za svaku pojedinačnu dimenziju kao i za gotovo sve indikatore koji sačinjavaju dimenzije**. Dakle, možemo reći da **kada je riječ o nacionalnim i vjerskim manjinama, implementacija demokratskih principa je u odnosu na 2009. godinu bila veoma progresivna**. Posebno je važno istaći da su same prosječne vrijednosti svih dimenzija i veoma visoke ukoliko se uporede sa ostalim područjima mjerenja, te prema tome, možemo reći da zaista, u demokratskom smislu, problemi zaštite prava nacionalnih i vjerskih manjina doista nisu problem.

Tabela 32 - Demokratičnost na području nacionalnih i vjerskih manjina - sumarno po dimenzijama

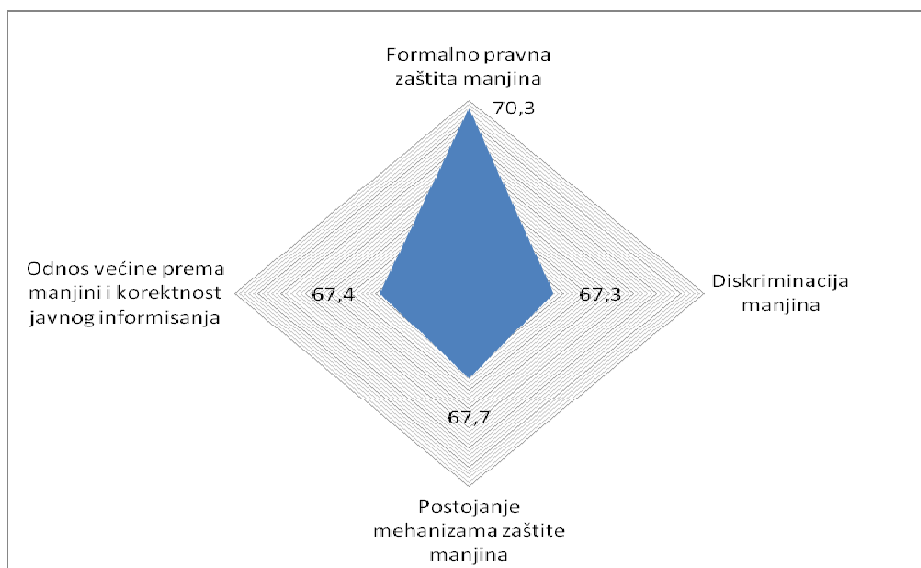
Dimenzije	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	T statistic
Formalno pravna zaštita manjina	72,1	72,4	69,4	67,9	70,3	3,21 p < 0,01
Diskriminacija manjina	66,9	66,5	64,8	62,8	67,3	6,21 p < 0,01

Postojanje mehanizama zaštite manjina	67,1	66,9	65,3	63,2	67,7	6,34 p < 0,01
Odnos većine prema manjini i korektnost javnog informisanja	68,0	68,5	66,8	64,8	67,4	3,62 p < 0,01

Grafik 32.1 - Položaj nacionalnih i vjerskih manjina - TREND

Grafik 32.2 - Položaj nacionalnih i vjerskih manjina - TREND

Na osnovu visokih, i komparativno malih razlika u vrijednostima po dimenzijama kada je riječ o nacionalnim i vjerskim manjinama, mora se izraziti zadovoljstvo, i ne može se reći da su potrebne posebne intervencije u bilo kojoj od mjerenih dimenzija.

7. POLOŽAJ ŽENA

Pitanje rodne ravnopravnosti i položaja žena u društvu jeste jedno od temeljnih pitanja. Teško da može biti uspješne izgradnje demokratskog društva, ukoliko se nije na pravi način riješilo pitanje položaja žena u skladu sa uzusima modernog svijeta i kontekstualnim kulturnim, socijalnim, ekonomskim posebnostima. Kvalitet demokratije u jednoj državi određuje u velikoj mjeri i odnose unutar nje same. Demokratija danas podrazumijeva mnogo više od demokratskih institucija, slobodnih i fer izbora; stoga, ako je ograničen, uskraćen ili zabranjen pristup ženama u procesu donošenja odluka, demokratija postaje prazno slovo na papiru. Pojedinačne inicijative ne mogu biti dovoljne, osviješćenost u pogledu potrebe rodne ravnopravnosti treba u cijelini prožeti društvo, sve nivoe kreiranja odluka i posebno političkog djelovanja. Proces implementiranja rodne jednakosti u sve oblasti društvenog, a samim tim i političkog djelovanja treba se percipirati kao opšteprihvaćena društvena vrijednost koja usmjerava ka redefinisanju odnosa u društvu i samim tim približavanju rješenjima koja će biti u skladu sa uzusima moderne Evrope.

Posebno treba imati u vidu tranzicioni karakter crnogorskog društva, naime, iskustva tokom sprovođenja reformi pokazuju da sistematske ekonomske reforme više pogađaju žene nego muškarce. Žene su znatno osjetljivije na negativne efekte tranzicije kao što su gubitak radnog mjesta, stečenih prava iz prethodnog perioda i smanjivanja socijalne uloge države zbog dvostruke uloge na poslu i u porodici, rastuće diskriminacije, jačanja patrijarhalnih vrijednosti i propusta države da legislativom i drugim mjerama zaštiti ranjive grupe.

Ovaj aspekt je svakako imao specifičnu težinu i sa stanovišta metodologije koju smo definisali. Rodni odnos i rodna neravnopravnost, koja sasvim sigurno u Crnoj Gori postoji, u svojoj subjektivnoj transkripciji dobija drugačije značenje i sasvim je izvjesno

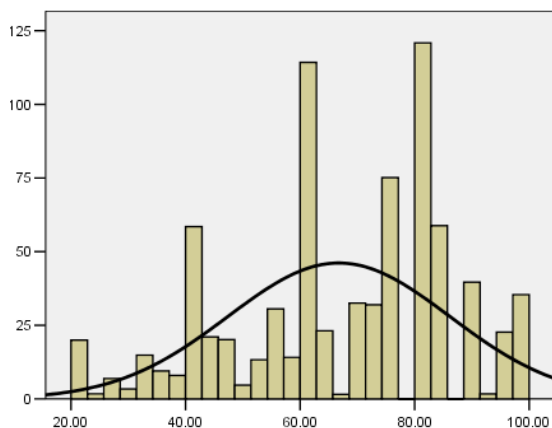
da je mogućnost objektivne procjene u ovim uslovima ograničena. Rodovi kao polno određeni habitusi predstavljaju bazičnu entitetsku podjelu koja je socijalno-kulturalna po svojoj prirodi a da se pritom "prirodno" utemeljuje na biološkim razlikama. Iz ovog slijedi da je i mogućnost percepcije rodnih razlika bitno ograničena vrijednosno-konceptualnom aparaturom koja je rodno konstruisana. Zato je sasvim razumljivo da se u rodnoj teoriji prije svake procjene položaja žena postavlja zahtjev za procesom rodne dekonstrukcije na nivou kulture i svijesti, čime se stvaraju nužni ali ne dovoljni uslovi za objektivne procjene.

Rezultati istraživanja rodne ravnopravnosti ukazuju na pozitivne trendove u najvećem broju mjerenih aspekata (tabela 33). Ovo je posebno važno jer u gotovo svim aspektima smo mjerili negativne trendove u periodu 2008-2009. No, i ovog puta u dva aspekta **mjerimo negativni trend i to kada je riječ o delovanju institucija i organizacija koje štite prava žena, kao i u pogledu postojanja govora mržnje prema ženama.** Komparativno, upoređujući indikatore, i dalje **najveći problem ostaje diskriminacija žena u porodici i ovo je aspekt gdje se društvo organizovano mora najviše usmjeriti kako bi došlo do poboljšanja.**

Tabela 33 - Položaj žena – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Ravnopravno učešće žena u svim aspektima društvenog života	3,08	2,99	3,12	2,96	3,33	1,174
Ravnopravno učešće žena u vlasti	2,92	2,89	3,05	2,86	3,34	1,226
Nepostojanje diskriminacije žena pri napredovanju i zapošljavanju	3,11	3,10	3,07	2,94	3,32	1,160
Nepostojanje diskriminacije žena u preduzećima, institucijama i organizacijama	3,12	3,15	3,11	2,99	3,34	1,159
Nepostojanje diskriminacije žena u porodici	2,64	2,64	2,76	2,60	3,11	1,182
Djelovanje organizacija i institucija koje štite prava žena	3,70	3,73	3,69	3,56	3,53	1,079
Nepostojanje govora mržnje prema ženama u medijima	3,79	3,85	3,75	3,69	3,57	1,106

Grafik 33 - Rodna ravnopravnost

8. POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM

Demokracija društva u velikoj mjeri zavisi od odnosa prema osobama sa invaliditetom, i veoma je bitno da svaka društvena dimenzija i struktura daju pozitivne impulse u tom pravcu. Bez interakcije svih subjekata, pa i građana individualno s ciljem da se stvari u tom polju poboljšaju, nijedno društvo, prema uzusima modernog doba, ne može pledirati da je demokratsko.

Odnos prema osobama sa invaliditetom nije pitanje samo demokracije već i pitanje humanosti u najširem smislu. Društvo se ne može smatrati humanim, a samim tim ni demokratskim, ukoliko njegovi članovi ne pokazuju empatiju i pružaju podršku osobama sa invaliditetom. Praksa pokazuje da se problem u ovom pogledu uglavnom sastoji u činjenici da su osobe s invaliditetom "nevidljive" za širu javnost, pri čemu je mogućnost objektivne percepcije ovog problema ograničena. Ova činjenica posebno važi za tradicionalne, u svojoj biti zatvorene kulture, a ovo jeste slučaj sa Crnom Gorom. U ovakvoj konstelaciji nerijetko se problem osoba s invaliditetom tretira kao individualna stvar same porodice, pri čemu se javno isticanje ovog problema smatra neprikladnim. Sve ovo ide u prilog tezi o nevidljivosti osoba s invaliditetom te ograničenoj percepciji sveobuhvatnosti ovog problema na širem društvenom planu. Kroz činjenicu ograničene

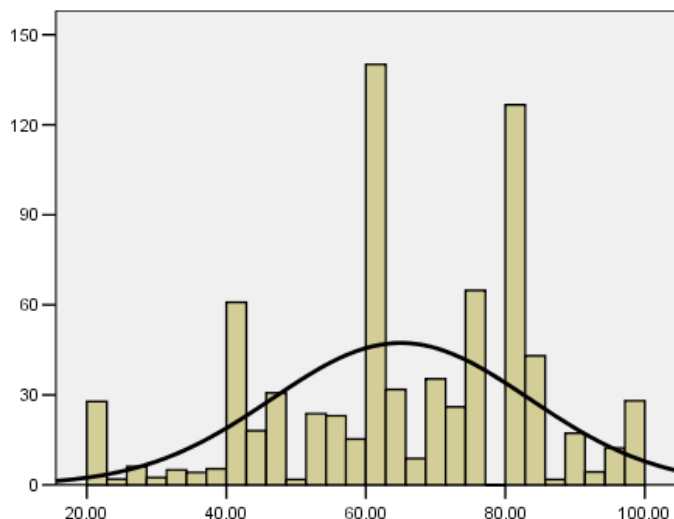
percepcije u vezi sa sveobuhvatnošću ovog problema u crnogorskom društvu treba sagledavati i dobijene rezultate.

Kada je o mjeranju ovog područja riječ (tabela 34), isto kao i kada je riječ o rodnim pitanjima, **podaci ukazuju na izrazito pozitivne trendove u svakom pojedinom mjenom aspektu. Dakle, u prethodnih godinu dana, znatno je poboljšan tretman društva prema osobama sa invaliditetom.** Komparativno, **najveći problem jeste u prilagođenosti školskih objekata potrebama osoba sa invaliditetom kao i djece sa teškoćama u razvoju.** Pored ovoga, takođe je situacija komparativno loša kada je riječ o medijskom tretmanu osoba sa invaliditetom kao i u pogledu diskriminacije osoba sa invaliditetom. No, u poređenju sa ostalim mjenim područjima, mora se reći da su izmjerene vrijednosti srazmjerno visoke, tj. položaj osoba sa invaliditetom nije naglašen problem, makar ako je sudeći po samim stavovima javnosti.

Tabela 34 - Odnos prema osoba sa invaliditetom – prikaz po indikatorima

Indikatori	2006.	2007.	2008.	2009.	2012.	SD
Postojanje zakonske zaštite osoba sa invaliditetom	3.39	3,42	3,49	3,32	3,44	1,086
Postojanje konkretnih akcija vlasti za zaštitu osoba sa invaliditetom	3.15	3,13	3,25	3,07	3,31	1,118
Nepostojanje diskriminacije osoba sa invaliditetom	3.03	3,02	3,06	2,81	3,18	1,145
Postojanje službi i institucija koje štite prava osoba sa invaliditetom	3.38	3,40	3,42	3,22	3,35	1,073
Obrazovanje pruža neophodna znanja osobama sa invaliditetom i djeci sa teškoćama u razvoju	3.48	3,45	3,44	3,26	3,33	1,050
Pilagođenost školskih objekata djeci sa invaliditetom i djeci sa teškoćama u razvoju	2.78	2,81	2,84	2,70	3,07	1,109
Prisutnost i odgovarajući tretman osoba sa invaliditetom u medijima	2.59	2,71	2,89	2,80	3,18	1,083

Grafik 34 - Položaj osoba sa invaliditetom

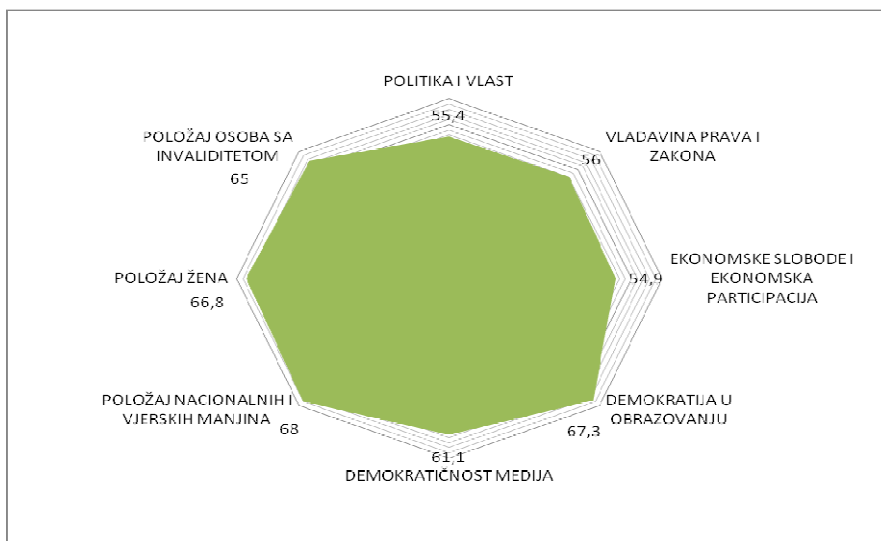
9. INDEKS DEMOKRATIJE – SUMARNI PREGLED

Na osnovu svih realizovanih mjerenja formiran je prikaz demokratičnosti po područjima, kako bismo analizirali stanje demokratičnosti crnogorskog društva. U tabeli 35 i na grafikonu 35 mogu se vidjeti kompozitni skorovi mjerenja za svako područje koji su rezultanta i koji predstavljaju sumarcizaciju svih dimenzija koje sačinjavaju područja. Rezultati istraživanja pokazuju da je **demokratičnost na najvišem nivou kada je riječ o položaju nacionalnih i vjerskih manjina**, ali i da su vrijednosti, srazmjerno, **veoma visoke i kada je riječ o obrazovanju, položaju žena i položaju osoba sa invaliditetom**. Nešto nižu, ali još uvijek visoku vrijednost, mjerimo u pogledu demokratičnosti medija. **Niže vrijednosti mjerimo kada je riječ o vladavini prava i zakona, demokratičnosti u oblasti politike i vlasti, te konačno, najnižu vrijednost kada je riječ o demokratiji u ekonomskom polju**. Ova tri poslednja područja jesu i ona u kojima se u narednom periodu posebno mora povesti računa kako bi se ostvario potreban progres.

Tabela 35 - INDEKS DEMOKRATIJE

PODRUČJA	N	I	SD
POLITIKA I VLAST	805	55,4	18,76
VLADAVINA PRAVA I ZAKONA	808	56,0	19,36
EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA	799	54,9	18,35
DEMOKRATIJA U OBRAZOVANJU	782	67,3	17,20
DEMOKRATICNOST MEDIJA	784	61,1	18,64
POLOŽAJ NACIONALNIH I VJERSKIH MANJINA	784	68,0	18,87
POLOŽAJ ŽENA	784	66,8	19,37
POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	767	65,0	18,47

GRAF 35 - INDEKS DEMOKRATIJE

Dalje, potrebno je da uporedimo trendove na longitudinalnoj ravni, upoređujući, naravno, vrijednosti skorova po područjima (tabela 36 i graf 36). **Ključni nalaz u ovom pogledu jeste da je u svakom pojedinom području došlo do pozitivnog trenda u odnosu na 2009. godinu.** Najpozitivniji trend u odnosu na 2009. godinu mjerimo kada je riječ o položaju žena ($t = 7,90$), a zatim u pogledu položaja osoba sa invaliditetom. Značajan napredak je ostvaren i u pogledu položaja

nacionalnih i vjerskih manjina ($t = 5,24$), kao i u pogledu demokratičnosti medija ($t = 4,75$). Nešto niži, ali svakako pozitivan trend ostvaren je u područjima vladavine prava i zakona ($t = 3,03$), demokratije u obrazovanju ($t = 3,02$), području ekonomije ($t = 2,85$), kao i u području politike i vlasti ($t = 2,12$), gdje je komparativno najmanji, ali svakako statistički značajan progres ostvaren.

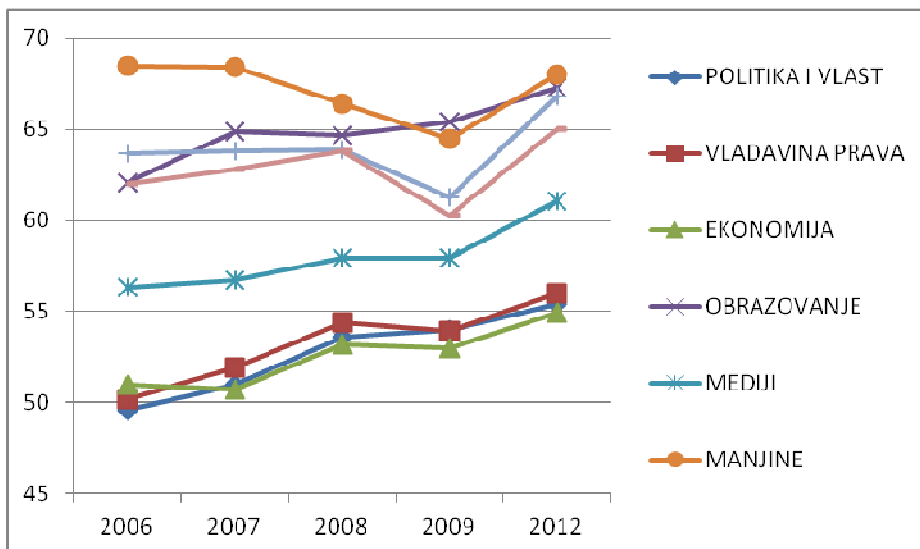
Tabela 36. INDEKS DEMOKRATIJE - TREND

	2006	2007	2008	2009	2012	T TEST
POLITIKA I VLAST	49,6	51,0	53,6	54,0	55,4	2,12*
VLADAVINA PRAVA I ZAKONA	50,2	51,9	54,4	53,9	56,0	3,03**
EKONOMSKE SLOBODE I EKONOMSKA PARTICIPACIJA	51,0	50,7	53,2	53,0	54,9	2,85**
DEMOKRATIJA U OBRAZOVANJU	62,1	64,9	64,7	65,4	67,3	3,02**
DEMOKRATIČNOST MEDIJA	56,3	56,7	57,9	57,9	61,1	4,75**
POLOŽAJ NACIONALNIH I VJERSKIH MANJINA	68,5	68,4	66,4	64,5	68,0	5,24**
POLOŽAJ ŽENA	63,7	63,8	63,9	61,3	66,8	7,90**
POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	62,0	62,8	63,8	60,3	65,0	7,04**

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

GRAFIK 36 - INDEKS DEMOKRATIJE – TREND PO PODRUČJIMA

Konačno, na osnovu svih vrijednosti po područjima, formiramo sintetizovani skor koji mjeri stanje demokratije u crnogorskom društvu, a vrijednosti se mogu vidjeti u tabeli 37 kao i na grafikonu 37.

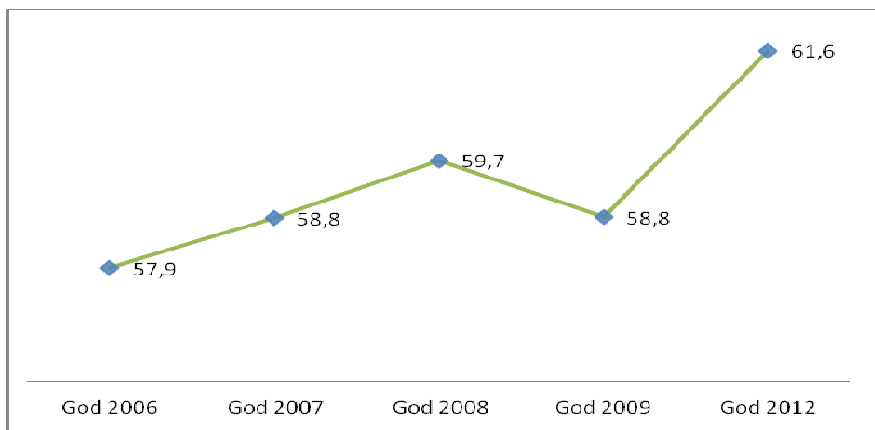
Tabela 37. Sintetizovani skor - Indeks demokratije

Parametri	Statistika
Aritmetička sredina	61,5674
95% Interval OD povjerenja DO	60,5291
Medijana	62,9805
Varijansa	228,400
Standardna devijacija	15,1129
Minimum	20,00
Maksimum	100,00
Opseg	80,00

GRAFIK 37 - INDEKS DEMOKRATIJE - DISTRIBUCIJA

GRAFIK 38 - INDEKS DEMOKRATIJE - TREND

Na kraju, upoređujući sumarne vrijednosti kompozitnog skora - INDEKSA demokratije, razlika u odnosu na 2009. godinu je 61,6 naspram 58,8 indeksnih poena. Ovo jeste statistički značajan progres mjereno t-testom ($t = 5,23$; $p < 0,01$). Dakle, **nema sumnje da je u posljednje 3 godine došlo do poboljšanja ukupnog stanja demokratije u crnogorskom društvu.** Važno je imati u vidu i

prethodno iznesene vrijednosti mjerenja, naime, **ne samo da je došlo do napretka kada je riječ o ukupnom skoru, već su trendovi pozitivni u svakom pojedinom mjerenom području.**

Konačno, ostaje nekoliko teorijskih pitanja o kojima treba raspravljati s obzirom na rezultate mjerenja demokratije. Pitanja se prije svega tiču odnosa političkih snaga u aktualnim rascjepima koji postoje već dugo u crnogorskom društvu. Da li podaci idu u prilog skorom razrješnju sukoba u korist procnogorskih snaga, ili su pak samo cementiranje aktuelne nesmjnjive vlasti u Crnoj Gori? Da li, sa druge strane, možemo zaista reći da, bez obzira na to što je 22 godina nesmjnjiva, aktuelna vlast je ipak u kontinuitetu obezbijedila demokratski progres i na taj način dodatno legitimisala svoj kontinuitet? Konačno, možemo postaviti i pitanje da li je siguran put ka članstvu u EU doveo do pozitivnih trendova u crnogorskom društvu bez obzira na unutrašnje probleme i deficite postkomunističke demokratije u Crnoj Gori? Sve su ovo pitanja na koja ćemo, vjerujem, u relativno kratkom istorijskom periodu dobiti pouzdane odgovore. Na kraju, kreatorima politika, institucijama, međunarodnoj zajednici i svim drugim društvenim i političkim snagama ostaje zadatak da se revnosno i uporno bore za dalji napredak demokratije u skladu sa najvišim demokratskim standardima a u službi svih građana Crne Gore.

Doc. Dr Miloš Bešić